

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

M.H.T. Biewenga, Emmeloord

De vrijheid van een Christen (2)

„Ieder zij voor zijn eigen besef ten volle overtuigd”.

(Romeinen 14:5b)

„De wet is dus een tuchtmeester voor ons geweest tot Christus”.

(Galaten 3:24)

De vorige keer ging het over dat voorschrift van de HERE uit Deuteronomium 22: een vrouw mag geen manenkleren dragen, en een man geen vrouwenkleed. Ik heb toen gezegd dat wij uit dat Schriftwoord iets kunnen leren met betrekking tot een lijn die door de bijbel loopt: de lijn van de opvoeding die de HERE aan zijn volk geeft. Er is, zo eindigde ik de vorige keer, verschil tussen het begin van die lijn en het eind ervan.

Rome

Dat verschil kom je onder andere op het spoor als je Romeinen 14 leest. U weet: in Rome waren er grote spanningen tussen de zogenaamde 'sterken' en 'zwakken'. De 'sterken' stonden sterk genoeg in het geloof om een heleboel dingen aan te kunnen (geen bijzondere sabbatsheiliging meer; alle vlees eten zonder zich erom te bekommeren of het misschien eerst aan de afgoden was gewijd), terwijl de 'zwakken' van zichzelf wisten dat ze veel minder stevig in hun schoenen stonden en daarom misschien aan het wankelen zouden worden gebracht als ze al die dingen deden waar de 'sterken' blijkbaar geen punt van maakten. Het gaat mij nu in dit verband niet alleen om wat er staat in Romeinen 14, maar ook om wat er níét staat. U moet zich namelijk realiseren dat er in Rome dingen speelden waarop je eigenlijk zomaar de regels van Deuteronomium 22 zou kunnen toepassen; en dat geldt dan vooral voor het eten van het offervlees. Misschien deden de 'zwakken' dat ook wel; je zou je dat goed kunnen voorstellen. Ze konden zich tenslotte beroepen op de letterlijke tekst van de bijbel: „Kijk maar: hier staat het: de Here heeft verboden twee dingen door elkaar te gooien die niet bij elkaar horen; en daarom mag je geen offervlees eten, want dan verbind je de Here met de afgoden; en dat mag niet. Dat staat in de Bijbel!” Zo zou je de regels van Deuteronomium 22 kunnen toepassen op de problemen die ze in Rome hadden. En op het eerste gezicht zou daar ook niet zoveel tegen in te brengen zijn. Want

het staat toch inderdaad zo in de bijbel?!

... voor zijn eigen besef...

Het moet opvallen dat we in Romeinen 14 niets van dien aard vinden. Als de 'zwakken' dit (of een soortgelijk) argument al hanteerden, dan vindt Paulus het in elk geval blijkbaar niet de moeite waard om erop in te gaan. Hij gaat, ook in de moeilijke problemen in Rome, géén gedetailleerde voorschriften geven hoe het nu precies moet; wat nog net wél kan en wat níét meer. Paulus zegt wel iets anders: *ieder zij voor zijn eigen besef ten volle overtuigd*. De één kan het wél aan, de ander kan het níét aan; *ieder zij voor zijn eigen besef ten volle overtuigd*.

Opvoeding

U proeft het verschil met Deuteronomium 22. En daar hebt u dan die lijn waar ik het over had, de opvoedingslijn die door de bijbel loopt. Het is haast alsof Deuteronomium 22 gesproken is tot kinderen, en Romeinen 14 tot volwassenen.

Nu, dat is dan inderdaad wat Paulus aan het slot van Galaten 3 en het begin van hoofdstuk 4 zegt: Zolang Gods kinderen *onmondig* waren, dus nog niet volwassen, zolang stonden ze onder het gezag van de wet; de wet die als een soort strenge gouvernante precies aangaf wat wél en wat níét mocht. *De wet is een tuchtmeester voor ons geweest tot Christus. Nu echter het geloof gekomen is, zijn wij niet meer onder de tuchtmeester*. Zo is het immers ook in de burgerlijke wet geregeld, zegt Paulus: zolang de erfgenaam klein is, staat hij onder toezicht; maar straks, als hij volwassen is, dan is hij vrij.

Verskil

Er is dus verschil tussen het Oude en het Nieuwe Testament. Er is verschil in de manier waarop God de Here omgaat met Zijn kinderen. De voorschriften uit Deuteronomium 22: zeker: je kunt ze heel zinnig toepassen op allerlei situaties vandaag (zie het vorige artikel). En toch: als zodánig, zó geformuleerd, horen ze

toch echt in het Oude Testament. Zoals ze er nú staan, passen ze in Deuteronomium, maar passen ze eigenlijk niet echt in het Nieuwe Testament. En omgekeerd: zo'n woord als dat van Paulus uit Romeinen 14: dat past eigenlijk niet goed in het Oude Testament. *Ieder zij voor zijn eigen besef ten volle overtuigd*: daar was Israël in het Oude Testament nog niet aan toe.

Onbelangrijk?

Betekent dat dan dat het er in het Nieuwe Testament allemaal niet zo-

35e jaargang – nr. 4
15 februari 1991

In dit nummer

- 63 H.J. van der Kwast
De zuiverheid van de leer (2)
- 65 T. Hoekstra
Ex Libris
- 66 H. Algra
Identiteit en verantwoordelijkheid
- 68 D.J. Bakker
De arts-patiënt relatie (1)
- 70 D.W.L. Milo
De ijzeren dame
- 72 P.J. van Kampen
Oost-Europa (7)
- 74 D. Westerkamp
Zending:
Nieuws uit Rwanda
- 77 E. Schuurman
Ethiek van het ondernemen (1)

Opbouw

Veertiendaagse uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Redactie

Drs. H. Algra
Ds. J. Bouma
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P.J. van Kampen
Mr.dr. J. Meulink
D.W.L. Milo
Ds. K. Muller
M.J.F. van der Wal

Adres van de redactie

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Tel. 05130-20476

Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redactie binnen te zijn.

Kerknieuws/Onder andere(n)

M.J.F. van der Wal,
Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist.
Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie

Administratie Opbouw
Marjoke van Veelen-Vreugdenhil
Postbus 84183, 3009 CD Rotterdam.
Tel. 010-4550802.
Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging

Aanmelding door overschrijving van min. f 25,- contributie op bovenstaand gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs

Bij vooruitbetaling te voldoen.
f 60,- per jaar of f 33,- per half jaar.
Voor studenten f 48,- per jaar.
Buitenland f 84,- per jaar of
f 104,- per luchtpost. Chequekosten buitenland: f 10,-.

Advertenties

Tarief: 55 ct. per mm. bij 45 mm. breed (excl. 6% BTW). Advertenties inzenden tot woensdag 8.30 uur, anderhalve week vóór verschijningsdatum. Familieberichten uiterlijk vrijdagmorgen, in de week voor verschijning. Advertenties en familieberichten rechtstreeks naar Nedag, t.a.v. het bedrijfsbureau.

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.,
postbus 208, 3770 AE Barneveld,
tel. 03420-10760, fax 03420-92542.

Druk

'Steenbergen', Zeist.

veel meer toe doet? Dat je niet meer zo radikaal hoeft te zijn als in het Oude Testament?

Bepaald niet. Júíst in het Nieuwe Testament zegt God: *Wees radikaal Christen!* Maar voor wat betreft de invulling daarvan geeft de Here ons in het Nieuwe Testament veel meer vrijheid; en dat betekent ook: veel meer *verantwoordelijkheid*. Want de ruimte voor Nieuw-testamentische Christenen is er níét om mee aan de haal te gaan in ongebonden losheid, maar om verantwoordelijk te zijn voor het aangezicht van de Here.

Nog verder??

Er is groei van het Oude naar het Nieuwe Testament; God voedt zijn gemeente op. Door de bijbel heen 'loopt' die lijn van de opvoeding die de Here geeft.

Maar hoe gaat dat nu verder? Eindigt die lijn op de laatste bladzij van de bijbel? Houdt die beweging op? Of mag je die lijn nog verder doortrekken, tot naar de dag van vandaag toe? Die vraag is belangrijk; ook voor ons vandaag. Dit is namelijk een vraag die erg vaak in allerlei discussies in onze tijd op de achtergrond een forse rol speelt. Dikwijls onuitgesproken is het dit punt dat gesprekken kan beheersen en soms behoorlijk kan bemoeilijken; deze vraag: Mag je de lijn die door de bijbel heenloopt ook doortrekken naar vandaag?

Neem bijvoorbeeld de kwestie van 'de vrouw in het ambt'; daar zie je dit punt levensgroot opduiken (maar zeker niet daar alleen! Dat ik dit juist noem is vanwege de herkenbaarheid).

Laat ik het konkreet invullen: als Paulus zegt: „De vrouw moet zwijgen in de gemeente”, hoe moet je daar dan tegenaan kijken? Moet je dat zien als het laatste, het definitieve woord van God over de verhouding in de kerk

tussen mannen en vrouwen? Of mag je daarvan iets soortgelijks zeggen als van zo'n vooschrift uit Deuteronomium 22? Dat het een regel is die toen en daar, tegen dié bepaalde achtergrond nuttig en zinvol was, maar die voor ons vandaag die zin níét meer heeft? En daar sta je dan voor de keus: Die lijn van de opvoeding, van Oude Testament naar Nieuwe Testament: mag je die dóórtrekken; of mag dat níét?

Geen antwoord

Ik ga die vraag hier niet beantwoorden. Eigenlijk gaat het me ook niet eens zozeer om het antwoord, als wel om de vraag op zichzelf: dat we met elkaar zien waar die vraag vandaan komt.

Me dunkt dat dat ons zou moeten kunnen helpen in het gesprek over al dergelijke moeilijke onderwerpen; helpen, in die zin, dat het ons ervoor kan bewaren om karikaturen van elkaar te maken. Karikaturen, waarbij we de ander dingen in de schoenen schuiven die hij of zij niet zo heeft gezegd, noch bedoeld. Een karikatuur is het, wanneer je de ander afschildert als een ouderwetse zeurpiet; een karikatuur is het evenzeer, wanneer je doet alsof de ander een aanrander van de Schrift is.

Vanuit de bijbel zelf is er ruimte voor beide overtuigingen: zowel voor de gedachte dat die lijn uit de bijbel doorgetrokken mag worden tot naar vandaag toe, als voor de andere overtuiging, dat die lijn ophoudt binnen de bijbel.

Onderscheidingsvermogen en liefde: daar zal het op aankomen; van beide moge de Here ons een ruim deel schenken.

H.J. van der Kwast, Amstelveen

De zuiverheid van de leer (2)

In het vorig artikel heb ik de opwekking laten horen om ons bij de opbouw van het kerkelijk leven niet te veel te laten leiden door allerlei negatieve ervaringen in de jaren 1967/70.

Uit de verschillende reacties kies ik er nu twee.

Er waren predikanten, die het gereformeerd belijden van harte waren toegedaan, die onder de beschuldiging van afwijking of probleemstelling van de drie formulieren, door schorsing of buiten-verband-stelling, uit de kerk, die hun lief was, zijn gezet. Zo'n beschuldiging komt hard aan.

De man die dit is overkomen neemt zich voor om in al zijn arbeid duidelijk te maken dat de beschuldigingen aan zijn adres ten onrechte waren.

Maakt hij vervolgens mee dat er hier en daar onzorgvuldig met belijdenis en kerkorde wordt omgegaan dan kan de schrik hem om het hart slaan en komt er verontrusting.

Anderen die de strijd om de Open Brief en het nieuwe kerkrecht met alle verwickelingen zat zijn geworden, herademen in vrijheid en zeggen: dit nooit weer!

Vervolgens veroorloven zij zich vrijheden ten aanzien van het kerkverband, die anderen de haren ten berge doen rijzen. Wanneer we dan niet zorgvuldig met elkaar omgaan in de ware christelijke vrijheid, staat de polarisatie voor de deur.

Nu zijn we in de kring van de gereformeerde gezindte er zo langzamerhand wel van overtuigd dat er kerkscheuringen genoeg zijn geweest en het de hoogste tijd is om samen met allen, die één zijn in geloof en belijden, een weg uit de verstrooiing te zoeken.

Voor onze kerken geldt daarbij dat we moeten beseffen dat niet de belijdenis of de kerkorde oorzaak zijn van de verdeeldheid. Indertijd waren er broeders die in ons akkoord voor kerkelijk samenleven een bepaling wilden zien opgenomen om herhaling van de moeiten in 1944 en 1967 te voorkomen. Nu is er door de commissie, die de tekst van het akkoord heeft verzorgd, getracht lering te trekken uit het verleden, maar het is onmogelijk, op één of andere wijze te garanderen dat kerken altijd op christelijke wijze met belijdenis en K.O. omgaan. De moeilijkheden in 1967 werden niet veroorzaakt door de kerkorde, maar door het feit dat die op kritieke momenten niet gehandhaafd werd.

De kerk op aarde bestaat uit zondaren, die allen de neiging tot zelfhandhaving in zich hebben en daarom zijn bindingen nodig, waaruit blijkt dat we ons aan het Woord van God willen onderwerpen.

In het contactorgaan van de Gereformeerde gezindte ontmoeten we niet

alleen afgevaardigden uit de diverse gereformeerde kerken maar ook broeders van de confessionele vereniging en van de gereformeerde bond in de Hervormde Kerk.

Het is een verruiming dat ook deze afgevaardigden meedenken en meespreken over de eenheid van Christus' Kerk.

In de samensprekingen met de Christ. Geref. Kerken hebben we ervaren dat de blikrichting beperkt blijft en eigenaardigheden in de beide kerken te veel accent krijgen. Dat risico is er ook voor de samensprekingen die de vrijgemaakte kerken zijn aangegaan.

Aan de wieg van de *Confessionele Vereniging* stond *Groen van Prinsterer* en al ruim 125 jaar is het streven de Hervormde Kerk terug te brengen naar de drie formulieren van enigheid. Er is dus een ruime ervaring in het streven om kerkherstel. Zelf weten de broeders dat er niet veel perspectieven zijn op een herstel van de binding aan de belijdenis, maar zij hebben toch stand gehouden, ook nadat zovelen de weg van Afscheiding en Doleantie zijn gegaan.

De invloed van de vrijzinnigen is sterk afgenomen en in heel wat hervormde kerken is een schriftuurlijke prediking. In de moeilijke jaren 1967 e.v. heb ik veel medeleven van hervormde zijde ontvangen en meermalen is het thema van de weg uit de verstrooiing naar de eenheid ter sprake gekomen. In de gesprekken viel mij op dat de hervormde collega's huiverig waren voor de leertucht bij de gereformeerden en erg gesteld waren op het vrije gesprek waarin hardop gedacht mag worden bij omstreden punten.

Het optreden van synoden van gereformeerde kerken in 1944, in 1967 en in 1970 wekte bij anderen niet bepaald jaloersheid. Omdat de eenheid van Christus' kerk een eenheid is van geloof en belijden is overeenstemming over de binding een eerste vereiste en we doen goed ook naar anderen te luisteren.

Wanneer we als kleine kerkgemeenschap te veel met onszelf bezig zijn en solistisch handelen op zoek naar de ideale kerk, wordt het benauwd en wordt de verdeeldheid groter.

In tijden waarin het individualisme hand over hand toeneemt moet de kerk te meer een gemeenschap zijn, waarin de één niet over de ander heenloopt en doordramt.

„Jaagt naar vrede met allen... ziet daarbij toe, dat niemand verachttere van de genade Gods, dat er geen bittere wortel opschiet en verwarring sticht” leert ons de Schrift.

Terug naar de situatie van onze kerken wil ik er op wijzen dat er in de jaren 1960/70 niet tegen windmolens is gevochten. Er zijn verblijdende teke-

nen van toenadering van de kant van de vrijgemaakten.

Hier en daar zijn bij afscheid of intrede in onze kerken afgevaardigden van de vrijgemaakte kerk aanwezig.

Velen in deze kerken geloven te goeder trouw dat het in 1967 ging om de zuiverheid van de leer en de binding aan de belijdenis. Bij nadere kennis-making kunnen deze broeders en zusters zelf constateren dat er bij ons geen leervrijheid is en de belijdenis niet in het museum is gezet.

Toch is er verschil wanneer het gaat om de binding aan de belijdenis en daarbij gaan onze kerken in het spoor dat bij de Vrijmaking is ingeslagen.

In de eerste jaren lag in ons kerkelijk leven de nadruk op de vrijheid van de plaatselijke kerken, om naar art. 31 van de Dordtse Kerkorde besluiten van meerdere vergaderingen, die zij strijdig achtten met Schrift, belijdenis en k.o., niet voor vast en bondig te houden.

Prof. P. Deddens leerde dat de kerken een ratificatie-recht hadden en synode-besluiten in feite alleen bindend waren wanneer de kerken ze hadden aangenomen.

Prof. K. Schilder achtte dit ratificatierecht bewezen. Onze kerken werden in die dagen aangeduid als Gereformeerde Kerken onderhoudende art. 31 van de K.O.

Inzake de binding aan de belijdenis werd een ruim standpunt ingenomen zoals bleek uit een brochure van Prof. P. Deddens over de positie van de diaken in de kerkeraad.

De Ned. Geloofsbelijdenis leert in Art. 30 dat de diakenen bij de raad van de kerk behoren, maar Prof. Deddens stelde dat dit niet juist was, want de diakenen behoorden niet tot de kerkeraad. Voor het kerkelijk leven is dit niet van belang ontbloomt, maar er kwamen geen bezwaarschriften en er werd niet gesproken van een aanval op de belijdenis.

Voorts is bekend dat in de jaren van de vrijmaking onder leidinggevende figuren een lijst circuleerde met correcties op de belijdenis-geschriften. Zelf heb ik die lijst niet onder ogen gehad, want ik kwam toen pas kijken, maar betrouwbare getuigen hebben mij dit later verteld. Gelukkig vond er geen correctie plaats!

In het Ned. Dagblad las ik dat op het Schilder-symposium in Kampen door een hoogleraar uit Canada is opgemerkt dat er bij Prof. Schilder een soepelheid was t.a.v. de belijdenis die in het referaat, door dr. W.G. de Vries terzake gehouden, niet vermeld was. Genoeg om aan te tonen dat de vrijgemaakten aanvankelijk niet zo nauw waren in hun lendenen.

Zo omstreeks 1960 kwam er verandering; lag aanvankelijk de nadruk op de vrijheid van de kerken naar art. 31

K.O. nu werd het accent gelegd op de binding aan de belijdenis en de besluiten van de synoden.

Dit gebeurde 'met open vizier', zoals blijkt uit een artikel van Prof. J. Kamp-huis waarin wordt gezegd: „Het is een eis van eerlijkheid vast te stellen dat art. 31 niet van ratificeren spreekt, maar van „voor vast en bondig houden”. Het is niet bekrachtigen in de zin van rechtskracht verlenen, rechtskrachtig maken, ratificeren, maar voor rechtsgeldig, rechtskrachtig houden” (Kerkelijke besluitvaardigheid pg. 58, geciteerd door W.G. de Vries, de Vrij-making in het vuur pg. 117).

De kerken in Noord-Holland hebben in 1970 ervaren wat de gevolgen waren van deze nieuwe opvatting van art. 31 K.O., want zij werden niet ontvangen op de synode, omdat zij omstreden besluiten niet voor vast en bondig hadden gehouden. Ook ten aanzien van de belijdenis werd de binding aangescherpt en naarstig gezocht naar overtreders.

Het ondertekeningsformulier voor predikanten werd actueel en als we woordvoerders uit die dagen mochten geloven waren we aan alle formuleringen tot in punten en komma's in de belijdenis gebonden.

In zijn boek 'Prediking en Uitverkiezing' is Prof. C. Veenhof op de hem eigen wijze breed ingegaan op de zaak die ons bezig houdt. Hij citeert uitvoerig Calvijn, de Cock, Kuiper en Bavinck, die evenals K. Schilder een soepele binding voorstonden. Veel opschudding verwekte de verschijning van het boek van ds. B. Telder: 'Sterven en dan' in 1960.

Hoewel deze predikant al ruim 10 jaar geleden is heengegaan naar zijn Heer en ook in de vrijgemaakte kerken 'aanhangers' had, wordt zijn 'leer' nog steeds genoemd als bewijs voor het feit dat er in onze kerken geen tucht wordt geoefend.

Een volgende keer hoop ik aandacht te geven aan het verschil van benadering van deze zaak in de vrijgemaakte en in de Nederl. Geref. kerken.

Tussen kerk en keuken

Margreet Maljers-Kroes

Opvoeden

„Nou, laten we er nu ons eens serieus mee bezig houden,” zei Lisa, de moeder van een klasgenootje van Reinier. We zaten allebei met een bloknot voor ons, een pen in de ene en een kop koffie in de andere hand. We hadden nog niets op papier staan en de tijd drong.

Het doel van die morgen was te om-schrijven hoe wij de rol van ouders in de school zagen en wat wij vonden van opvoeden in het algemeen.

De school waarop Reinier zit, heeft nauwe contacten met een school in Roemenië. Leerkrachten van onze school hebben vorig jaar een bezoek gebracht aan de school daar en er waren van hun kant zoveel vragen gerezen, dat de tijd te kort was geweest om alles te beantwoorden. Toegezegd was, dat dat alsnog schriftelijk zou gebeuren en Lisa en ik waren ingehuurd om de oudervragen te beantwoorden.

De vraag over de plaats die ouders in de school kunnen hebben, vond ik eenvoudiger te beantwoorden dan de vragen over opvoeden in het algemeen.

Ouders in school zijn namelijk bijzonder gemakkelijk.

Ze zijn lees-reken-speel-oppas en klussen-moeder.

Klussen-vaders komen ook wel eens voor, maar ze zijn zeldzamer. Het woord reken-vader komt in het schooljargon zelfs helemaal niet voor.

Moeders kaften de boeken van de schoolbibliotheek, verzorgen een schoolkrant en zorgen voor koffie en koek bij festiviteiten. We staan te juichen bij het zaklopen, doen vol overgave mee aan 'Joepie-Joepie is gekomen' en 'zakdoekje leggen' en af en toe als ik onze verhitte gezichten zie bij 'twee emmertjes water halen', denk ik dat we knap geschikt zijn.

Moeders doen op school in veelvoud, wat ze thuis in enkelvoud doen. Kortom... Moeders moederen!

Ouders zijn op Prot. Christelijke scholen ook werkgever en dat is iets waar de meerderheid zich niet van bewust is, want anders waren wel meer mensen lid van een P.C.-schoolvereniging. Laten we eerlijk zijn... Wat is nu plezieriger (en ook nuttiger) dan een vingertje in de onderwijspap te hebben en mee te roeren als het nodig is. Voor Roemenen is meeroeren een ongekende luxe en het ligt voor de hand dat ze ons in deze weelde benijden.

In schoolbesturen vind je relatief veel vaders. Wij zitten met drie vrouwen en acht mannen. Besturen is waarschijnlijk meer 'des mans' dan 'zakdoekje leggen'.

We hebben wel een vrouwelijke secretaresse en die telt ondanks haar tener postuur zeker voor drie, zodat de verhouding nog aardig gelijk is.

Vraag twee: Opvoeden in het algemeen.

Lisa had zich degelijk voorbereid en zwaaide met knipsels over luisteren en aandacht hebben, vaste regels en vaste etenstijden.

Ik zei: „Tjonge...” en zij knikte voldaan.

Nu heb ik iets meer praktijkervaring

dan zij, want zij is in verwachting van haar tweede, terwijl ik vijf kinderen in de strijd kon werpen en dat is ook niet niks.

Verder heb ik, vrees ik, met theoretische opvoeding maar wat aangerommeld. Dat had een reden.

Bij de geboorte van onze oudste zoon had ik me een boek aangeschaft van dr. Spock. Dat was een kinderarts die erg populair was in de zestiger jaren en zijn boek was een standaardwerk voor beginnende ouders.

Toen zich een paar probleempjes aandienen zoals: onplezierig monster worden als het bedtijd was, 's morgens de burens wakker joelen, haalde ik goedsmoeds Spock uit de kast, want die zou er wel raad mee weten. Mooi mis! Bij iedere situatie die er op leek, stond „Een goede moeder gebruikt nu haar gevoel.” En dat niet één keer... telkens als ik dacht: „Dat zullen we eens volgens de regelen der kunst oplossen”, liep ik tegen dat misselijke zinnetje op.

Het maakte me dermate razend, dat ik het boek in een hoek kieperde en dacht: „Niks gevoel. Wat kan het me eigenlijk schelen. Laat maar gaan.” Ik gebruikte daarna in 't algemeen mijn gezonde verstand en dacht bij ernstiger problemen in alle eerbied en letterlijk: „God zegene de greep.”

De moeder van een vriendin zei eens troostend: „Ach kind... Je oudste is het broddellapje.”

En dat was bepaald waar.

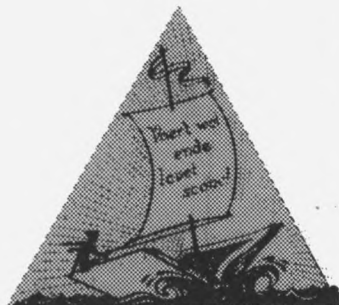
Een van m'n ergste missers heb ik bij de oudste gemaakt: Ik stond te strijken en omdat die bezigheid geen hobby van me is, had ik de radio aangezet. Iemand hield een lezing over taalverruwing, met name over vloeken. Ik luisterde aandachtig en het stapeltje gestreken kussenslopen groeide flink. Toen kwam onze oudste de kamer binnen en begon hard en hoog: „God...”

Ik dacht: „Alsjeblieft... daar heb je het al,” en reageerde bliksemsnel. Mijn hand stuitte knallend op z'n wang. Hij keek me totaal verbijsterd aan. „Heb ik lief... toch...?” zei hij weifelend, niet goed raad wetend met een moeder die zo gek deed.

Vreselijk! Ik schaamde me zo, dat de tranen in m'n ogen sprongen en stamelde iets van: „O, lieverd, wat afschuwelijk van me. Ik dacht dat je vloekte.”

Hij reageerde heel royaal: „Nee, ik zong. Maar het geeft niet hoor mam.” Het aardige van kinderen is dat ze vaak grootmoediger reageren op spijtbetuigingen dan ouderen.

Ik had dan ook een (vond ik zelf) goede raad als sluitstuk van het antwoord op de oudervraag: Als je als ouder de fout in gaat, zeg dan: „Sorry... Ik zat er helemaal naast. Ik moet nog veel leren.”

Ex Libris

T. Hoekstra, Zwolle

Gedichten van Theo Coenraads

REMBRANDT EN ZIJN MEESTER is een uitgave van de Vereniging tot Verspreiding der Heilige Schrift. Theo Coenraads heeft een aantal tekeningen van Rembrandt bij elkaar gezocht waarin Christus wordt afgebeeld. In zijn voorwoord zegt Coenraads dat Rembrandt de persoon van Christus heel menselijk weergeeft maar dat bij aandachtig bekijken de overtuiging veld wint: Rembrandt was zich in hoge mate bewust van de Godheid van Christus.

Het is een mooi boekje geworden. Om u een indruk te geven zullen we proberen een tekening van Rembrandt af te drukken; het bijbehorende gedicht van Coenraads nemen we ook over. De gedichten zijn van een goede kwaliteit, ze zijn geschreven voor een

breed publiek. Laten we hopen dat ook velen die de Bijbel niet zo goed kennen, hierdoor worden aangesproken. Omvang 47 blz. Prijs f 9,90

In 1988 heeft dezelfde vereniging ook een boekje uitgegeven waarin gedichten van Coenraads staan naast zwart-wit foto's (voor het merendeel van Marcel Minnée) die menige amateur jaloers kunnen maken.

De schrijver stelt zich in deze boekjes als doel: vooral jonge mensen wijzen op God van Wie ze het bestaan vaak niet vermoeden. Het lijkt me dat hij daarvoor de goede vorm heeft gevonden. De rauwe werkelijkheid wordt niet verbloemd. Als je het gedicht 'Politieke gevangene' leest, geeft het een schok: ja, zó erg is het. Met weinig woorden roept Coenraads een gruwelijk tafereel op. Maar al even trefzeker zet hij tegenover het grote onrecht God, de Rechtvaardige: Hij weet er alles vanaf. Ik hoop binnenkort ook uit deze bundel iets in Opbouw over te nemen.

Omvang 47 blz. Prijs f 6,90

DE ZONDARES

vrouw gevallen
in de kleine hel
van overspel

mannelijk omringd
door een stenen dood

Hij die is
blinkende oceaan
vol vergiffenis

legt mens en steen
het zwijgen op

wie zonder zonde is
werpe de eerste steen

allen gaan heen
de oudsten het eerst

en genade zingt
als een witte vogel
het hoogste lied

ook Ik
veroordeel u niet

zo blijft de vrouw
bij de Mensenzoon

als een kind in de klas

als het meisje dat ze eens was
onschuldig spelend
aan de voeten van zijn troon

Doch toen zij Hem bleven vragen, richtte Hij zich op en zeide tot hen: Wie van u zonder zonde is, werpe het eerst een steen naar haar. – Johannes 8 : 7

Uit: Rembrandt en zijn meester, door Theo Coenraads

H. Algra, Den Helder

Identiteit en verantwoordelijkheid

*Onlangs schreef drs. H. de Jong in ons blad dat het voor jongeren van belang is dat we het als kerken ook eens over onszelf hebben. Wie zijn die nederlands gereformeerde kerken eigenlijk?*¹

Ik ben het van harte eens met deze opmerking van ds. De Jong. Datgene wat hij heeft geschreven zou ik graag nog wat toe willen spitsen ten aanzien van de geloofsopvoeding. Wanneer opvoeders (en meestal zijn dat in eerste instantie de ouders) de kerkgemeenschap als een vrijblijvende gemeenschap zien, zal dat zijn weerslag niet missen op de kinderen.

Geestelijke supermarkt

Ds. W. Smouter heeft er bij verschillende gelegenheden op gewezen dat mensen in deze tijd neigen naar een soort 'geestelijke supermarkt'². Allerlei aparte winkeltjes met verschillende religieuze koopwaar: een snuffe mystiek, koorzang, een predikant die het zo modieus weet te zeggen. De geestelijke koopjesjagers zijn overal te vinden, zijn waar iets bijzonders lijkt te zijn. Sommige kerken puilen uit. Het kost ze echter bijzonder veel moeite om de financiële touwtjes bij elkaar te knopen. Over de vraag of er ambtsdragers te vinden zijn hebben we het maar helemaal niet. De vrijblijvendheid van de geestelijke supermarkt vormt een bedreiging voor het functioneren van de kerkelijke gemeente. In extreme vorm zien we dit bij de Amerikaanse televisie-kerken: je kunt zelfs gewoon thuis blijven.

Vrijblijvendheid of verantwoordelijkheid?

Enige tijd geleden werd in 'Opbouw' geschreven over de 'vaderloze cultuur'³. Een verschijnsel dat hiermee verbonden is, is dat het mensen relatief veel moeite kost om zich te binden. We zien dat bv. bij het steeds uitstellen van een beroepskeuze en bij het aangaan van vaste relaties. Wanneer we naar de individuele situatie kijken, kunnen daar allerlei redenen voor zijn. Tegelijk zien we echter ook in de samenleving als geheel dat het mensen meer moeite kost om keuzen te maken.

Ook de kerk heeft te maken met het feit dat mensen zich niet zo gemakkelijk binden. We zien dat bv. als mensen verhuizen (men zwerft een tijd voordat men zich ergens aansluit), maar ook bij het op zich nemen van verantwoordelijkheden binnen de gemeente. Bij het volwassen-worden hoort dat jongeren om zich heen kijken. Ze denken na over wat er in de wereld en in de kerken 'te koop' is. Het verschijnsel wordt verontrustend wanneer jongeren zich niet meer durven te binden. Nóg verontrustender is het als ook ouderen

geen verantwoordelijkheden meer op zich nemen.

Ouderen als voorbeeld

Er zijn veel gemeenten waar het moeilijk is om mensen voor de kerkeraad of voor bepaalde activiteiten en commissies te vinden. Daar kunnen allerlei redenen aan ten grondslag liggen. Sommigen kunnen de spanning van de kerkeraad niet aan, voor anderen is het dagelijks werk nauwelijks te combineren met kerkelijke activiteiten, weer anderen zijn bang dat hun gezin in het gedrang komt (de zgn. 'kleine kerk'⁴). Het gaat me er hier niet om, deze individuele redenen ter discussie te stellen. Wel wil ik in relatie tot de geloofsopvoeding wijzen op het gevaar dat ontstaat wanneer het gewoon wordt dat in vakatures nauwelijks meer voorzien kan worden.

Uit allerlei onderzoek over geloofsopvoeding komt naar voren dat jongeren ouderen als voorbeeld nodig hebben aan wie ze zich kunnen spiegelen⁵. Wanneer het in de gemeente gewoon wordt dat er geen mensen gevonden kunnen worden die bepaalde verantwoordelijkheden op zich willen nemen, dan roept dat bij jongeren gemakkelijk de indruk op, dat de kerk kennelijk niet de moeite waard is om je voor in te zetten. De een na de ander bedankt immers voor het beroep dat op hem of haar wordt gedaan?

Om een praktijkvoorbeeld te noemen: een kerkeraad in een gemeente (buiten ons eigen kerkverband) bestaat momenteel alleen nog uit mensen van boven de 60 jaar. Alle jongere gemeenteleden zeggen 'nee' tegen het beroep dat op hen wordt gedaan. Het beeld dat de opgroeiende jeugd in die gemeente heeft is dat je pas hoeft na te denken over een actieve bijdrage aan de kerk als je in de VUT zit. Het moderne vrijblijvende levensgevoel krijgt daarmee gemakkelijker vat op het functioneren van de christelijke gemeente: je hoeft je immers niet actief in te zetten, het kan ook zonder...

Stam of individu?

Prof. Ter Horst schrijft in een van zijn boeken dat het kind vroeger – als hem gevraagd werd „Waar ben je van” – antwoordde met: „Ik ben van Ter Horst”. De stam, het geheel, was het eigenlijke. Nu wordt er gevraagd: „Wie ben jij?” Het antwoord begint aan de andere kant: „Ik ben Wim”. De stam doet er niet meer toe⁶. Misschien is het ook wel zo als de vraag wordt gesteld van welke gemeente iemand lid is... Maar een gemeente die alleen maar bestaat uit losse stenen zonder enige binding wordt een bouwval.

Het is fijn als christenen uit verschillende kerken met elkaar samenwerken. Het is goed om buiten de grenzen van de eigen kerkelijke gemeenschap te kijken. Die openheid naar buiten toe mag echter niet ontaarden in een zich niet meer verbonden kunnen voelen aan een bepaalde gemeente. Een kerkelijke gemeenschap heeft mensen nodig die die gemeenschap kunnen dragen. Dat dragen veronderstelt verantwoordelijkheid. Het lidmaatschap van een kerk is geen kwestie van vrijblijvendheid; het schept verplichtingen: van financiële en van praktische aard.

Leren door meedoen

In de gemeente zijn ook jonge leden nodig die verantwoordelijkheden op zich durven te nemen. Daarvoor is een aantal voorwaarden noodzakelijk:

– Het is nodig dat er ouderen zijn die jongeren laten zien en leren wat het betekent om je voor de kerk in te zetten. Jongeren moeten zich kunnen spiegelen.

– Het is ook van belang dat jongeren de ruimte krijgen voor creativiteit, om 'te oefenen', om verantwoordelijkheden op zich te nemen. Je leert het beste door mee te doen⁷. Lang niet alles zal gladjes verlopen: leren gebeurt immers met vallen en opstaan? Dat is geen reden om die ruimte weer in te trekken.

– Wanneer jongeren bepaalde verantwoordelijkheden op zich nemen, dan vooronderstelt dat een keuze. Dat betekent ook dat je niet 'zomaar' lid bent van een kerk die 'toevallig' en ook nog 'ergens' staat. Daarmee zijn we weer terug bij de vraag: wie zijn we eigenlijk? Jongeren hebben het nodig dat we onszelf als kerkelijke gemeenschap die vraag stellen.

Noten:

1 'Opbouw', 21 december 1990

2 'Opbouw', 2 december 1988

3 'Opbouw', 22 april 1988

4 'Soteria', december 1990, pagina 55

5 'Soteria', september 1989, pagina 15 (Richards)

6 Prof.dr. W. ter Horst: Christelijke Geloofsopvoeding: een handreiking (Kok, Kampen, 1989), pagina 27

7 Vgl. ook (5), alsmede verscheidene bijdragen in: Drs. W.C. ter Horst e.a.: 'Wat geven wij de jongeren mee?' (De Vuurbaak, Barneveld, 1990)

De oorlog op tv

Als ik deze column schrijf, leven we in januari 1991. Buiten, ver weg, woedt de oorlog; binnen is het behaaglijk warm.

In onze huiskamers hebben we allemaal een goed zicht op de oorlog, die momenteel raast in het Midden-Oosten.

Vaak veel beter dan de betrokkenen zelf, kunnen we zien hoe de bommen met uiterste precisie hun doel treffen. Nee, niet zomaar op een hangar met wapens. Nee, precies op de deur ervan. Daar is namelijk het zwakste punt.

Het zijn spannende dagen, waarin we ons kunnen vergapen aan de hoogstandjes uit de huidige oorlogstechnologie.

Soms worden de beelden menselijk. Dan zie je wat het effect van de oorlog is op een gewone moeder, een kind of een oude man. Of wat er overblijft van hun huis en dierbare familiebezittingen na de ontplofing...

Maar om lang naar huilende mensen te kijken... dat valt niet mee. Meestal wisselt het beeld wel snel genoeg weer. Zo niet, dan kunnen we het even wegglikken. Je zou er anders van gaan huilen...

Tussendoor zien we de deskundigen, die ons steeds achteraf vertellen, wat we mogelijk 'van tevoren al zagen aankomen' en verder hun oordelen met voorbehoud gegeven. Niemand weet alle gegevens; niemand kent nog het hele verhaal.

Bezetter

Zelf ben ik net teruggekeerd uit een gebied waar het al jaren oorlog is. Voor de jongere generatie kun je zelfs zeggen dat de oorlog er is sinds (hun) mensenheugenis. De overwinnaar werd vaak weer de volgende bezetter en zo kon het maar doorgaan...

Twee jaar heb ik er nu middenin gezeten. In die twee jaren veranderde er veel. Maar niet de oorlog. In de hoofdstad is het nu rustig, maar ook nu hoor je de verhalen: weer een trein opgeblazen; weer een dorpje in de nacht opgeschrikt door een overval; weer zoel mensen op landmijnen gelopen...

Hoewel we er daar middenin woonden, wisten we er niet zoveel vanaf. Het nieuws kwam via de Wereldomroep, die vaak wel belangrijker zaken aan zijn hoofd had. Of via een krant uit

Bangkok, die een week later met de postzak zou aankomen. In het land zelf was de informatie maar zeer beperkt. De gemiddelde buitenlander in Bangkok wist meer over onze situatie dan wijzelf!

Waarschijnlijk geldt hetzelfde voor al die mensen die in Baghdad in hun schuilkelders zitten. Ze horen geen nieuws, alleen de bommen.

Zij ervaren de angst van iets dat over hen komt. Wij hebben alle informatie en praten erover.

Toeschouwer

Hoe meer ik hier over doordenk, hoe meer ik besef hoe massamedia en de communicatietechnieken eraan bijdragen, dat de wereld heel vreemd wordt opgesplitst.

De ene helft ondergaat het nieuws, 'is het nieuws', zonder zelf veel achtergrondinformatie te krijgen.

De andere helft kijkt ernaar, zonder er deel van uit te maken.

Voor het gevoelsleven wordt het er zo niet eenvoudiger op.

Als je er middenin zit, ervaar je de onzekerheid. Je emoties gaan met je op de loop.

Maar als je ernaar kijkt, loop je het gevaar te veel toeschouwer te worden. Je emoties stompent af.

En als het verdriet dan echt dichtbij komt, in ons eigen gezin of in de eigen straat, dan weten we niet meer wat we kunnen en moeten doen.

Onlangs werd ik me dit weer pijnlijk bewust. Met een Cambodjaan keek ik naar een video-opname van een Nederlands tv-programma over zijn land. In het 'geschiedkundige overzicht' zag je even Pol Pot, de leider van een recent schrikbewind. Voor mij was het overzicht zo keurig compleet.

Maar voor hem was het niet te harden: het was de eerste keer dat hij 'zijn volksbeul' op de film zag. De emoties waren hartverscheurend.

Voor hem was het geen geschiedenis, voor hem was het zijn leven en bijna-sterven.

En ik zat er sprakeloos bij... met een gevoel van schaamte, dat ik zo rustig naar dit beeld had kunnen kijken...

Bidden

Dezelfde gevoelens had ik toen ik de dreigende bom-inslag in Tel Aviv zag. Op mijn tv-scherm zette ieder zijn gasmasker op, het wachten was alleen nog op de knal (die gelukkig niet kwam). Ik schaamde me haast dat ik toekeek, zonder ook maar iets te doen. Met je verstand kun je het weer wegredeneren: je kunt toch niets doen? En toch...

Natuurlijk: Je kunt bidden. Bidden voor die arme mensen daar.

Maar wat zal je bidden.

Bid en werkt, zeggen we. Maar hoe zullen we het doen?

Christenen zullen bij het zien van die beelden bidden om een einde aan de oorlog. Niet alleen aan deze. Nee, aan alle oorlogen. Dat einde zal er komen. Als Christus komt. Hij, de meest deskundige, heeft het Zelf gezegd.

Christenen zullen ook bidden, dat het begin van alle oorlog en conflict wordt gestopt. Dat begin is niet op ons scherm maar in ons hart. Wat kunnen we zelf maar vaak moeilijk vrede houden met de mensen om ons heen... Er is veel te doen tegen oorlog... in ons eigen hart, in ons gezin en in onze straat. Vandaag maar beginnen. De oorlog op tv stimuleert ons toch: tot bidden en werken. Nog even volhouden.

Diny van Bruggen, Leusden

Dit instruerende en stimulerende artikel kwamen wij tegen in het 'Nederlands Dagblad' van woensdag 23 januari jl. Opnieuw blijkt, dat bidden geen gemakkelijke aangelegenheid is. Het vraagt heel wat inspanning om de HERE, zijn Woord en de mensen recht te doen. Bidden is vaak worstelen om tot het echte gebed te komen. Juist in de huidige oorlogssituatie worden we daarmee opnieuw gekonfronteerd. Maar het echte gebed staat onder de belofte van de Heilige Geest. Hij is de Auteur van het Woord en de Schenker van het gebed. De bede om de komst van het Koninkrijk Gods tot volkomenheid is allesomvattend! In dat kader vallen bloed en vuur en rookzuilen niet buiten ons gebedsterritoir. De tekenen der tijden zijn te tasten. Bij alle afschuw, die ons vervult, is er ook een bemoedigende faktor te constateren. DE KONING KOMT! Alleen: we hebben niet slechts te bidden en te WERKEN, maar vooral te spieden en te WAKEN. Tot dat laatste spoort de Bijbel ons met name aan! We moeten ons nl. niet laten dirigeren door de publieke opinie.

Enschede

O. Mooiweer

D.J. Bakker, Baambrugge

De arts-patiëntrelatie (1)

Spreken over de arts-patiënt relatie is het behandelen van een stuk medische ethiek. Alvorens de discussie toe te spitsen op deze relatie zullen we eerst in het algemeen iets zeggen over medische ethiek. Christelijke medische ethiek willen we definiëren als: Een bezinning op het verantwoord handelen van de medicus in zijn/haar beroep tegenover God en de naaste. Dit verantwoord handelen van de mens wordt in de ethiek gezien onder het aspect van goed en kwaad (dus niet "mooi of lelijk", "juridisch juist of onjuist" o.i.d.).

Medische ethiek is beroepsethiek. Deze beroepsethiek wordt ook wel *meso-ethiek* genoemd en staat dan tussen de micro- en de macro-ethiek in. *Micro-ethiek* of ook persoonlijke ethiek bezint zich op het persoonlijk leven van de mens. We komen hier begrippen tegen als deugd, geweten, liefde, waarheid en leugen. *Macro-ethiek* of ook wel sociale ethiek bezint zich meer op de structuren waarin de mens als onderdeel van een gemeenschap gesteld is. Hierin krijgen dan met name de politieke en sociale structuren de aandacht. Gaat het in de personele ethiek over de persoonlijke relaties waarin wij tot elkaar staan, in de sociale ethiek worden de verbanden onderzocht waarin wij als leden van een gemeenschap tegenover elkaar staan. De individuele leden van zo'n gemeenschap behoeven geen persoonlijke band met elkaar te onderhouden.

De medische ethiek of beroepsethiek ligt hier tussenin. We zien hier dan ook een vermenging van persoonlijke en sociale elementen. De arts-patiënt relatie is hier een uitstekend voorbeeld van. Lijkt de relatie tussen arts en patiënt bij uitstek elementen te bevatten uit de persoonlijke ethiek, het is natuurlijk wel van belang om in deze relatie de sociale verbanden niet uit het oog te verliezen. Je kunt als arts een veel geld kostende behandeling willen voorschrijven maar je moet wel bedenken wat dit voor de gemeenschap betekent die dat zal moeten betalen. De sociale relaties waarin de patiënt leeft zijn weer van veel belang bij het begrijpen van de ziekte of klacht van de individuele patiënt. In dit grensgebied tussen micro- en macro-ethiek is men reeds in de oudheid overgegaan tot het opstellen van beroepsregels, regels voor een bepaalde professie, waaraan gehoorzaamheid gevraagd werd alvorens men tot die bepaalde professie werd toegelaten. De eed van Hippocrates voor artsen is hiervan een voorbeeld, alhoewel ze aardig in discrediet is geraakt de laatste jaren.

Andere onderscheiden die men wel tegenkomt is die tussen de "originair" en de "analoge" ethiek. We vinden dit onderscheid bij Popma. Originair ethiek beslaat het complex van relaties in huwelijk, gezin en vriendschap, met als gemeenschappelijk kenmerk de trouw. De analoge ethiek, waaronder ook de medische ethiek verstaan moet worden heeft haar veld van onderzoek buiten dit originair gebied en onderzoekt de relaties van trouw en betrouwbaarheid op andere terreinen bv. die tussen arts en patiënt. De eis tot trouw en betrouwbaarheid is een wederzijdse, niet alleen voor de arts maar wel degelijk ook voor de patiënt.

Een ander onderscheid waarop in dit verband gewezen moet worden is dat tussen de *descriptieve of puur beschrijvende ethiek* en de *prescriptieve, normatieve of normen stellende ethiek*. U begrijpt dat de eerste in onze pluralistische tijd veel populairder is dan de tweede.

Verantwoord handelen, trouw en betrouwbaarheid; zij veronderstellen allemaal het bestaan van een norm waaraan getoetst kan en ook moet worden. Wanneer deze ontbreekt dan is het niet meer mogelijk om aan te geven wat "goed" of wat "kwaad" is. Een dergelijke norm wordt niet door de ethiek geproduceerd; ze is ook niet het resultaat van een democratische stemming onder de bevolking of het gevoelen van een aantal wijze mannen en vrouwen, nee, een dergelijke norm wordt door de ethiek opgezocht en gevonden in de wereldwerkelijkheid. Ze is van nature geldig ook al wordt die geldigheid niet opgemerkt. Een dergelijke norm is dan ook bovensubjectief. De in de Schepping geldende normwetten ontleen hun geldigheid aan de Schepper. De zin van deze realiteit wordt alleen maar zichtbaar door de belichting van de Openbaring. Voor ons als christenen en trouwens voor iedereen gelden de normen van God als Schepper van onze werkelijkheid. Het kennen van die normen kan alleen via de Openbaring of anders gezegd, we kunnen die alleen kennen uit het Woord van God, de Bijbel. Hier stuiten we dan ook meteen op het fundamentele verschil tussen de moderne niet-christelijke ethiek, die de autonomie van de individuele mens hoog in het vaandel heeft; die meent dat de mens zichzelf de normen stelt, weliswaar binnen de landswetten, maar toch!, en de christelijke medische ethiek, die zich genormeerd weet ten diepste door het gebod God lief te hebben boven alles en de naaste als zichzelf. Niet-christelijke ethici ontkennen het bestaan van een bovensubjectieve

norm; eigenlijk ook het bestaan van een buiten-subjectieve norm. Het Verlichtingsideaal is immers dat ieder individu zichzelf tot norm is, daarbij zo weinig mogelijk gehinderd door andere individuen. We komen hier later nog op terug.

Medische ethiek of ook wel gedragssleer kent zo een tweetal pijlers:

1. Onveranderlijke normen.
2. De tijdgebondenheid.

1. Onveranderlijke normen: Onder deze onveranderlijke norm rekenen we de bovensubjectieve norm God en de naaste lief te hebben. Dit gebod geldt op alle plaatsen, onder alle omstandigheden en in alle tijden. Het is de ons door God gegeven verantwoordelijkheid hoe we dit gebod in concrete omstandigheden opvolgen en toepassen. Hierop is geen "onveranderlijk" antwoord te geven.

2. De tijdgebondenheid ofwel de temporele bepaaldheid: De ethiek van de geneeskunde gaat natuurlijk niet voorbij aan de tijd waarin we leven en waarin we ons beroep uitoefenen. Zaken die thans heel normaal zijn waren dit een aantal eeuwen geleden niet en omgekeerd. In het China van vóór onze jaartelling mocht een arts een vrouwelijke patiënte niet eens zien, laat staan onderzoeken. Tegenwoordig zou het achterwege laten van een lichaamsmatig onderzoek een zaak voor de tuchtrechter kunnen worden en terecht. Andere tijden, andere zeden, zeggen we dan, en zo is het precies. We moeten natuurlijk wel op onze hoede zijn, wanneer zaken als abortus en euthanasie op een dergelijke manier besproken gaan worden. Alsof wij nu hierin meer inzicht en wijsheid gekregen zouden hebben dan de oude dokters. Alsof wij als moderne artsen andermans leven wel zouden mogen beëindigen wanneer we menen dat de kwaliteit van dit leven niet meer aan onze normen voldoet. Wel noodzaakt de moderne geneeskunde met al haar technische mogelijkheden ons tot het vinden van een eigentijdse invulling van dergelijke vragen. Dat daarbij de Bijbelse geboden als ouderwets en onjuist aan de kant zouden moeten worden geschoven is echter ondenkbaar.

Bovenstaande geeft al aan dat tussen de beide pijlers van de ethiek een zekere spanning kan bestaan en vaak ook bestaat. Aan beide aspecten moet echter op evenwichtige wijze evenveel aandacht worden besteed. Christenen hebben wel eens de neiging om bij conflicten de "veilige" kant van het onveranderlijke gebod te kiezen. Een verabsolutering die dan inhoudt dat met de omstandigheden niet

of nauwelijks gerekend wordt. Alsof alle patiënten gelijk zijn; alsof alle ziekten met één recept te behandelen zijn; alsof alle naasten een standaardmeting hebben. In het toepassen van Gods regels in deze moet "het met ontferming bewogen zijn" van de barmhartige Samaritaan bij ons voorop staan. Dat dit veel moeilijker is dan het "één jasje past ons allemaal" moge duidelijk zijn.

Niet-christenen verabsoluteren graag naar de andere kant. Ze voelen niets voor een onveranderlijk gebod en laten hun handelen liever afhangen en bepalen door de omstandigheden, door de situatie waarin men zich op een gegeven ogenblik bevindt. We spreken dan wel van situatie-ethiek of aanpassingsethiek.

Beide houdingen zijn onjuist. In het eerste geval ontstaat een ethiek als een blok beton die alle individualiteit ontkent en alle mensen onder hetzelfde ethische juk doorjaagt, vaak zonder barmhartigheid. In het andere geval stellen we onszelf de normen en handelen naar wat ons dan het beste uitkomt, afhankelijk van tijd en gelegenheid. Alsof we van onszelf in staat zouden zijn juiste beslissingen te nemen door eigen wijsheid of inzicht. De Bijbel waarschuwt ons ernstig tegen deze houding.

Terugkerend naar ons onderwerp, de arts-patiënt relatie is het duidelijk dat daarin sprake is van één arts en één patiënt. Dit is de meest eenvoudige vorm, die in onze tijd nauwelijks meer voorkomt. Vaak is sprake van "team-

behandeling", waarin ieder lid van het medisch team zijn of haar eigen inbreng heeft. Wel gaat het nog steeds over één patiënt. Dat dit de individuele patiënt in deze verhouding veel kwetsbaarder maakt is duidelijk. Dat dit veel meer begrip vraagt van de zijde van de behandelaars is even duidelijk. Uit alle vurige pleidooien voor het versterken van patiëntenrechten in onze tijd en het wettelijk regelen daarvan is even duidelijk dat dit lang niet altijd lukt of gelukt is.

Er is bijzonder weinig studie verricht naar of geschreven over de ethiek van de teambehandeling.

Een patiënt is een medemens die met zijn of haar lichamelijke in het ongerede is geraakt (ook de psyche hoort hier natuurlijk bij). Van de kant van deze patiënt brengt dit gevoelens mee van angst, bedreigdheid, onzekerheid, soms zelfs wanhoop.

Een arts is iemand die door die zieke medemens wordt uitgenodigd om hem of haar in het ziekzijn bij te staan, genezing of verbetering te brengen en die bereid, kundig en vaardig is om dit mandaat daadwerkelijk op zich te nemen.

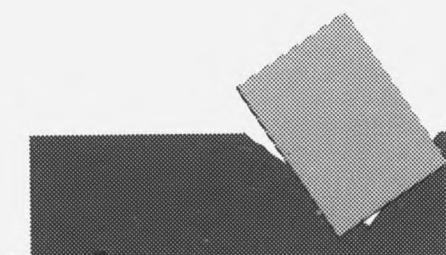
De arts zit op deze manier in een dubbelrol. Als *medisch deskundige* moet hij zieke, ziekte en ziekzijn objectiveren, zeg maar als "geval" bezien en ontleden. Als *naaste of medemens* moet er ook een veel subjectievere relatie tussen deze twee mensen tot stand komen. De arts treedt in in de intersubjectiviteit van de relatie. Er is dus de subject(arts) – object(patiënt)

zijde van de relatie en er is de subject(arts) – subject(patiënt) zijde van dezelfde relatie. Het is duidelijk dat het buitengewoon moeilijk is om het juiste evenwicht in deze te bewaren. Je hoort dat ook wanneer er over dokters gesproken wordt. "Wel een aardige man, maar hopeloos ouderwets; hij weet niets", als het over de dorpsdokter gaat. "Een hele knappe vent, die alles weet en kan, maar zo afstandelijk en koud als een kikker", als het over de beroemde specialist in het universiteitsziekenhuis gaat. Dit zijn natuurlijk uitersten.

De arts is dualistisch in zichzelf verdeeld doordat hij enerzijds technicus is en anderzijds medemens. In een persoonlijke relatie die opgebouwd moet worden komen technische adviezen tevoorschijn. De arts hanteert zijn humaniteit op technische gronden en probeert tegelijkertijd zijn techniek te humaniseren. Wanneer vervolgens geprobeerd wordt een synthese te bewerkstelligen tussen techniek en humaniteit levert dit natuurlijk nog geen juist mensbeeld op.

Gezondheid, wat het te bereiken doel is in de relatie, is een zodanige houding van de mens tot zijn wereld, dat deze mens zich weer naar eigen aard en gerichtheid kan verwerkelijken en daarbij tevens bijdraagt aan de ont-plooiing van deze wereld. Gezondheid betekent het ten volle aangepast zichzelf zijn, een rechte verhouding, lichamelijk, geestelijk en sociaal te hebben tegenover God en de naasten.

(wordt vervolgd)

Terloops

P.C. van Wijk, Zaltbommel

Jeruzalem in vroeger dagen

Jeruzalem zag er vroeger anders uit dan tegenwoordig. Als je in onze tijd door het oude, met muren omringde Jeruzalem loopt, loop je een aantal meters boven het héél oude Jeruzalem. Uit opgravingen is duidelijk geworden, dat het hoogteverschil soms meer dan 10 à 15 meter is.

In de Christelijke Encyclopedie, deel IV, is opgenomen een tekening van Jeruzalem in de dagen van Nehemia. Het Kedrondal ligt vandaag buiten de stadsmuren, maar vroeger lag het voor een deel binnen de muren.

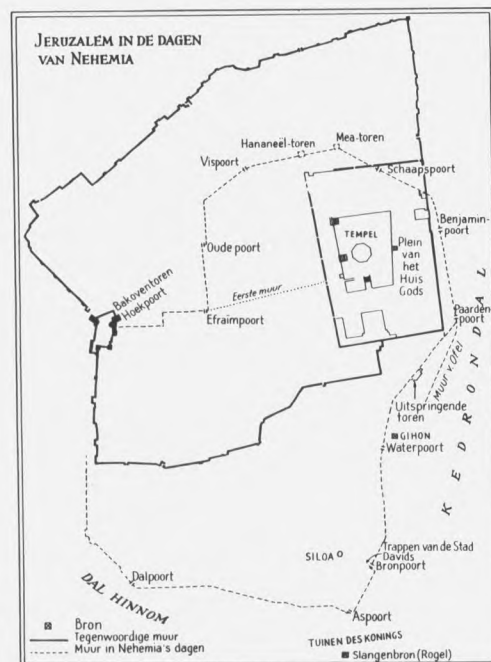
In het boek Nehemia worden verschillende poorten genoemd (o.a. Nehemia

2, 3 en 12). Ook in de profetieën worden enkele poorten genoemd. Jeremia schrijft in 19:2 over de Schervendoort bij het Ben-Hinnom. Op de tekening wordt deze poort de Aspoort genoemd. Zo wordt deze poort ook door Nehemia genoemd (12:31). In Zacharia 14 lezen we over Benjaminpoort en de Hoekpoort.

Siloe(m) lag in de dagen van Nehemia nog binnen de muren en zo was het ook nog in de dagen van Jezus. De blindgeborene uit Johannes 9 bleef in de stad, toen hij naar het badwater Siloam werd gezonden. Vandaag is dat wel wat anders.

In 2 Kronieken 26 worden ook verschillende poorten genoemd: de Hoekpoort en de Dalpoort.

Jeruzalem is gebouwd op bergen (Psalm 87). David zag de stad voor zich als hij 'omhoog' ging: een wel samengevoegde stad (Ps. 122). Bidt Jeruzalem de vrede toe! We kunnen er in deze tijd van oorlogsdreiging veel aan denken. Vrede, niet alleen van aardse vijanden, maar vooral vrede, zoals de Heiland die gebracht heeft. Als het om die vrede gaat, moet er nog veel veranderen in het huidige Jeruzalem.

D.W.L. Milo, Nunspeet

De ijzeren dame

Margaret Thatcher

In 1925 geboren als een meisje uit de 'upper middle class', de gegoede middenstand zeggende wij. Ze verbeeldt zich niets, houdt van koopjes, winkelt graag zelf en besteedt haar geld als een goede huisvrouw: niet oppotten maar bedachtzaam uitgeven.

In 1975 werd ze bij verrassing gekozen tot leider van de Conservatieve Partij (vergelijkbaar met ons CDA) terwijl toen de Labour (vgl. de PvdA) aan het bewind was. Toen in 1979 dit Labour-bewind omviel werd ze plotseling eerste minister, vertrouweling van de koningin. In Groot-Brittannië kiest het volk namelijk zijn leidende partij, daarmee zijn eerste minister, daarmee het totale ministerie, inclusief het aangekondigde regeringsbeleid. Wie niet in die club zit mag in de oppositiebanken plaatsnemen.

Die oppositie vormt meteen een schaduwkabinet, dat gedetailleerde kritiek op het regeringsbeleid uitbrengt, dat de regering wakker en strijdvaardig houdt en zelf in voortdurende paraatheid wacht op de val van het kabinet. Van een coalitie (als CDA met PvdA) is geen sprake. Het is of conservatief, of socialistisch of liberaal. Kerkelijke achtergronden spelen geen rol.

Toen mevrouw Thatcher¹ premier werd, trof ze het eilandenrijk in hope-loze verdeeldheid aan: economisch ontredend door het socialisme, nog niet hersteld van het verlies van machtige koloniën, politiek gewurgd door oppermachtige vakbonden en gedemoraliseerd door schandalen en massaal onbehagen. De Labour had zoveel mogelijk diensten en ondernemingen aan de staat getrokken, waardoor de ondernemingszin minimaal was geworden. Het eenmaal zo trotse Albion had alle zelfvertrouwen – waaronder het eeuwenlang gefloreerd en tegelijk geleden had – verloren. De hoge ethische waarden stonden op de tocht. De bulldog-mentaliteit – de bereidheid om alle veldslagen te verliezen teneinde de laatste te winnen – had zijn elasticiteit verloren. In plaats daarvan dreigden politici en ondernemers, belastingbetalers en het ambtenarenleger zichzelf en elkander te vermoorden in wanhoop en uitzichtloosheid.

Sterke principes

Mevrouw Thatcher trad even onverwacht aan als ze 11 jaar later aftrad. Nog kort tevoren had ze vastgesteld dat ze bij haar leven geen vrouw aan het hoofd van een mannenregering verwachtte. Ze was dan ook letterlijk een verrassing en wel een leuke. Op-

gevoed in een streng methodistengezin, geneerde ze zich allerm minst voor haar christelijke levensinstelling, haar oordeel over goed en kwaad, recht en onrecht, gezag en gehoorzaamheid, zeden en zedeloosheid. Met groot zelfbewustzijn en met ijzeren overtuiging schonk ze haar volk de oude Britse waarden terug, vestigde vertrouwen in het regeringsbeleid, herstelde de luister van Britannia, oogstte internationaal respect en ging met de grote leiders Reagan en Gorbatsjov als gelijken om. Reagan en Bush gingen zelfs verder: beschouwden 'Maggy' als hun grote vriendin. De wereldpolitiek ten aanzien van het vernieuwde Rusland werd tussen Washington en London uitgemaakt. Een der eersten die Gorbatsjov minzaam tegemoet trad was Mrs. Thatcher – toen Frankrijk en Duitsland daar nog grote moeite mee hadden. Mitterrand bleef trouwens al te lang in haar schaduw en Kohl nam ijzig afstand.

Moed

Toen de IRA te Brighton in 1984 haar met haar ministerie trachtte om te brengen (zeven doden!) zat zij 's nachts aan haar tafel te werken. Dat spaarde haar het leven en ze ging, bewogen doch kalm, verder met haar taak.

Tot die moed behoorde ook haar verzet tegenover de wereld, die Zuidafrika wenste te intimideren met sancties. „Wordt het weer een kwestie van 49 tegen 1 – dan jammer voor die 49”, sprak ze uit. Zo ook haar weerstand tegen de gedrukte Europese eenwording. Reeds in de EEG – waartoe haar land na lange obstructie van Frankrijk bereid was toe te treden – dacht ze er niet over, de stroppen te betalen die hoogproducerende landen met hun gesubsidieerde overschotten op haar wilden verhalen. Ze vroeg en eiste, ze motiveerde en dreigde – en kreeg haar geld terug!

Maar sterker klonk haar waarschuwing tegen de totale Europese eenwording. Haar land had zijn eigen historie, eigen mentaliteit, en was niet van plan zijn televisie en radio door Luxemburg of Brussel te laten vullen – zo sprak ze helder en melodieus. En dan het prijsgeven van het Britse Pond Sterling, dit in te wisselen voor de ECU, dat moesten de heren maar vergeten! Die heren lachten een beetje: ze moet even wennen aan de steeds kleiner wordende wereld, ze moest niet denken dat ze op een eiland woont. Maar dat deed ze wel en de tunnel, die straks Frankrijk met Gr.Br.

zal verbinden, is niet op haar verzoek ontworpen.

Tegenkanting

Uiteraard kwam er tegenkanting tegen haar sterke overtuiging, zowel binnen als buiten haar rijk. Haar vrienden mochten zeggen: ze weet God dank wat ze wil – haar vijanden schimpten op haar eigen-gelijk², noemden haar Iron Lady, en een boek met 1000 grappes – meest onsympathieke want die slaan beter aan – moest bewijzen dat ze weet wat ze wil.

Zoals dit grafschrift: „Ter ere van de IJzeren Dame – dat zij roeste in vrede”. – Of de vraag: „geef de definitie van gezamenlijke verantwoordelijkheid” – beantwoord met: „Mrs Thatcher beslist, het kabinet gaat accoord”. – En wat haar slagvaardigheid betreft: een plagerige opposant vroeg haar in het parlement „zoudt u niet wensen een man te zijn?” Haar antwoord was: „ik niet hoor – ú mis-schien?”

Bij haar laatste optreden in het Lagerhuis bespotten de Labourleider Neil Kinnock haar afkeer van de Europese eenheidsmunt (ECU) – maar Mrs. Thatcher zei lachend: „hij weet niet eens wat dat woord betekent, mijnheer de voorzitter, hoe zou hij de belangen van ons rijk ooit kunnen verdedigen?” En steeds wanneer deze oppositieleider haar met 'she' aanduidde, beantwoordde zij hem met 'de edelachtbare afgevaardigde'. Ze mocht dan als kruideniersdochter ter wereld zijn gekomen, ze wist waar Abraham de mosterd haalt.

Politieke inzet

Bij haar aantreden beloofde zij harmonie te zullen brengen waar onvrede was en overtuiging waar twijfel bestond. In dat laatste is ze geslaagd, in het eerste niet². Figuren als zij zullen – alleen al vanwege hun onaantastbare overtuiging – vijanden maken. Dat die vijanden in de oppositie samengroeien is redelijk. Maar dat haar eigen partijgenoten, uitgezochte vertrouwelingen, haar ontrouw werden (diversen uit ongeduld en eigen politieke ambitie) is behalve schandig ook een gevolg van de Britse mannenwereld, die de vrouw nog al te zeer als een nevenverschijnsel beschouwt. Menige eerlijke Brit zal zeggen: ik bewonder haar maar zou niet graag met haar getrouwd zijn! (Dat voorrecht is dan ook gereserveerd voor haar man Denis, die haar een zoon en een dochter schonk.)

Intussen zou geen minister zich op

Downingstreet 10 vervelen. Met een wervelende energie, gecamoufleerd door enige vrouwelijke charme, zette ze de dienaren der kroon aan tot ongehoorde prestaties. De sterksten onder hen waagden het soms de strijd met haar aan te gaan – meestal was dat tijdverlies en een verandering van hun loopbaan. Maggy had haar staf niet om haar voor de voeten te lopen. Maar wie zich redelijk aanpaste behoefde zeker zijn zelfrespect niet prijs te geven; voor haar zou hij boven vermogen presteren en boven verwachting haar lof oogsten.

Tot haar doelstellingen behoorde: orde, rust, veiligheid, vrijheid, levenskansen voor ieder. De misdaad had in haar een gezworen vijand. Hooggeplaatsten, die zich met ongeoorloofde praktijken inlieten, konden meteen wel inpakken. Maggy hield het nationale huis 'spic and span'.

Om die orde, rust en veiligheid te verkrijgen moest zij wel de kracht van de vakbonden breken. Met takt, ijzeren wil en bekwame wetten heeft zij Gr. Br. bevrijd van een machtig gildewezen, zoals Napoleon destijds op het vasteland had afgeschaft. De vakbonden, die eindeloze stakingen bevalen, vaak tegen de wil van de leden, kwamen nu in strijd met de wet en ver-speelden miljoenenvermogens aan boeten.

Een ander belangrijk punt, dat Mrs. Thatcher in haar ruim 11 jarige regeerperiode bereikte, is de denationalisering van de vele bedrijven en diensten, welke de Labour aan de regering had getrokken. De Telecom is nu in particuliere handen, de British Airways en de regeringsbank met meer dan 50 grote ondernemingen eveneens; hun aandelen zitten in handen van kleine beleggers. Hun prestaties gingen intussen van ambtenarenniveau naar concurrentieniveau, de dienstverlening navenant. De woningwetwoningen werden de huurders in eigendom aangeboden, waarbij elk verstreken huurjaar de prijs evenredig deed dalen. Veel huizen gingen voor de helft van de marktwaarde in handen van de huurders over. In ons eigen Dalmally zagen we het resultaat: woningen worden geschilderd door trotse eigenaars, een schuurtje, isolatie en dubbele ramen worden toegevoegd door de doe-het-zelvers. Dat nu ook de kleine man huiseigenaar is en aandelen bezit maakt hem tot kapitalist.

En waarom anti-Europa?

Het grote bezwaar van Mevrouw Thatcher tegen een geunificeerd Europa is

het inruilen van nationale verworvenheden voor een doorsnee-Europees karakter. Achteraf blijkt ze daar zeker niet alleen in te staan. Nu ze haar stelling niet langer verdedigt willen anderen zich wel uitspreken. Mitterrand wil ook de Franse inbreng zekerstellen. Jacques Delors, voorzitter van de EC en deswege haar grootste tegenstander, is door haar aftreden 'geschokt', zegt hij. Duitsland wenst eveneens eigen inbreng te behouden. Ook ons land wordt nu duidelijker en zelfs Wöltgens (PvdA) wil de nationale verworvenheden niet opgeven terwille van een Europese eenheid³. En is dat niet zo ongeveer als Prins Bernhard destijds uitsprak: dat bij een Europees samengaan elk land eerst iets moet hebben om in te brengen?

Haar aftreden

Het is een verdrietige zaak, dat deze driemaal gekozen premier, de langstzittende premier van Europa, door eigen mensen tot aftreden werd genoopt. Bij de partijverkiezing behaalde ze in eerste ronde een onvoldoende meerderheid om de Partij zeker te stellen voor de toekomst. Het onbehagen over haar eigenzinnigheid groeide juist in haar allernaaste kring. Diverse politici zagen hun kans met het jaar verminderen. Heseltine heeft al in 1986 de strijd ingezet en verloor, maar bleef wraakzuchtig. Ze heeft hem laten gaan en verklaarde hem onbekwaam als haar opvolger.

Op het moment dat ze het einde van de Koude Oorlog vierde (het was haar en Reagans werk) besloot ze af te treden terwille van de partij. Daarop putte de wereld zich uit in loftuitingen. Binnen haar partij kwamen onderling de bitterste verwijten: men was veel te ver gegaan! „Een van de grootste en moedigste politici van 50 jaar”, schreef de Herald Tribune, „de vrouw die het koninkrijk groter deed lijken dan het was”. – „Een vriend en bondgenoot door dik en dun”, zei Bush, „we houden van u!” – Jacques Delors was „overmand door gevoelens van diepe eerbied”. Mitterrand: „het symbool van een belangrijk tijdperk van haar land en van Europa”. – Shamir: „bedroefdheid is in onze harten”. – Reagan: „Groot Brittannië en de hele wereld moeten dankbaar zijn voor haar leiderschap”. – China prees haar om haar bijdrage in de Hongkong-problemen. – Nederland zei: „Uniek politiek leider van het Britse, Europese en mondiale toneel”⁴ – Vergelijk hiermee ons platvloerse Nederlands; een pas ontluikende omroepster wist bij het 'nieuws' onlangs te melden: „ze zal een toontje lager moeten zingen,

om in het nieuwe Europa mee te tellen!” – Kohl vertrok geen spier op het bericht van haar aftreden; eens een Duitser altijd een Duitser.

Slot

In het Britse parlement waren het de naaste partijgenoten die, in berouw over de aangerichte catastrofe, haar hemelhoog prezen. „Huichelaars”, schold een Labourman. „Ze veegt met jullie allemaal de vloer aan”, blafte een Tory terug. „Dank u wel”, klonk de stem van de premier. Het NRC-Hbl. vergeleek Mrs. Thatcher met premier Lubbers en stelde de eerste categorisch ver boven de laatste⁴.

1 thatcher = rietdekker

2 Marc Chavannes in NRC-Hbl 22-11-90

3 J.L. Heldring idem 28-11-1990

4 E.J. Bomhoff idem 26-11-1990.

Opbouwend?

U weet vast wel iemand die een abonnement zou 'moeten' hebben op OPBOUW.

Als u hier een naam en adres invult sturen wij een proefnummer.

(U mag ook bellen: tel. 010-4550802)

Naam:

Adres:

Postcode

Woonplaats:

Sturen naar:

Administratie Opbouw
Postbus 84183
3009 CD Rotterdam

P.J. van Kampen, Eck en Wiel

Oost-Europa (7)

Protestanten in Roemenië

Een wonder was en is het, de veerkracht van de gemeente! ...wie de veerkracht van de gemeente (ook in Zevenburgen) voor ogen heeft, komt iets van de wegen op het spoor die de Geest trekt in de tijd. Wat is veerkracht anders dan geestkracht?

Ds. Frans Bos en mevr. Ria Bos-Bloemkolk, artikel 4-10-90.

Als een godsoordeel heeft de omwenteling in Roemenië de kerk getroffen. Wat voor een schok de kerk trof, zien we het best aan het lot van bisschop Papp... Het regime van Ceausescu werd door Papp belichaamd... Op de vooravond van de revolutie heeft hij mij nog voor een landverrader uitgemaakt. De volkswoede tijdens de demonstratie in Nagyvarad werd gestild doordat demonstranten een aanval hadden ondernomen op de bisschoppelijke residentie. Men heeft de deuren van zijn huis geforceerd en zijn meubilair vernield... De anarchie deed zijn intrede, daar heel het kerkdistrict zonder leiding is komen te zitten. Dit feit laat duidelijk zien in wat voor dramatische situatie de kerk verkeert.

ds. Laslo Tökes, in interview, Centraal Weekblad, 23-3-90

De drie groeperingen

De Roemeense samenleving bestaat uit drie hoofd-groepen; dat is in de eerste plaats de overgrote meerderheid van Roemeens-sprekenden; dezen vertegenwoordigen minstens 80 procent van de bevolking. Als ze godsdienstig zijn, zijn ze in meerderheid lid van de Roemeens-Orthodoxe Kerk. Over die kerk hebben we het in het vorige artikel gehad. Een (kleine, maar wel snel groeiende) minderheid van de 'etnische Roemenen' is lid van een 'evangelisch' getinte gemeente, vooral Baptist of Pinkstergemeente. De Hongaars-sprekende minderheid, goed voor zo'n 2 miljoen zielen woont voor een groot deel in het Westen van het land; zo'n 800.000 ervan zijn Calvinist (naar voorkeur 'Hervormd' of 'Gereformeerd' te noemen). De Duitssprekende minderheid, ergens tussen de zeshonderd en achthonderd duizend te schatten, is in overgrote meerderheid lid van de Lutherse Kerk. Dat de marge in deze aantallen zo groot is hangt samen met het feit dat er sinds eind '89 sprake is van een massale 'leegloop' van 'Zwaben en Saksen', richting Duitsland.

Tenminste drie zaken zijn van belang voor een juist inschatten van de situatie van Protestanten in het huidige Roemenië. Dat zijn:

- de 'kerkstrijd' in de Hongaarse Gereformeerde Kerk.

- de omstandigheden in de (voornamelijk 'Roemeense') Evangelische groeperingen, zoals de Baptisten en de Pinkstergroepen.
- de spanningen rond de recent opgerichte Evangelische Alliantie.

Zoals steeds in deze serie blijkt onze afhankelijkheid van recent informatie-materiaal, dat niet altijd even gemakkelijk verkrijgbaar blijkt. Vandaar een verhaal dat enigszins 'a-symmetrisch' kan zijn vanwege de (al-of-niet) beschikbare informatie.

a. 'Kerkstrijd'

In een artikel 'Grenzen en Doorbraken' (over de Hongaarse Kerk in Zevenburgen, Roemenië) lees ik het volgende: „Een wonder was en is het, de veerkracht van de gemeente! Ondanks het feit dat men zich met vele beperkende maatregelen geconfronteerd zag, bleef de beweging doorgaan. Dwars tegen de leugens en het onrecht van de staat en de kerkleiding in, klonk de onbevreesde prediking. Soms met dubbele bodem, vanwege de 'oren' in het kerkgebouw, waardoor de Securitate nog dezelfde dag van de inhoud van de dienst op de hoogte was. Vaak ook direct, als het vertalen en concretiseren van de Schriften geen andere mogelijkheid toeliet. Hoeveel begrafenissen zijn er niet geweest, waar de mensen bemoedigd vandaan kwamen, al was het een heel andere bemoediging dan de autoriteiten veronderstelden...” De schrijvers van het artikel, ds. Frans Bos en zijn vrouw Ria, studeerden twee jaar aan de Theologische Faculteit van de Hongaarse Hervormde Kerk in Cluj; later hebben ze geregeld tijd in het gebied van Zevenburgen doorgebracht¹.

Interessante zaken staan in het korte artikel helaas vaak maar kort aangegeven. Zoals deze zinnen: „Het gebrek aan commentaren vroeg om een andere manier van exegese bedrijven... Preken werden in vijfvoud getypt, daarna weer in vijfvoud en zo over heel Zevenburgen verspreid.” Het zou interessant zijn iets meer te horen van het verhaal dat daarachter zit! Als is uiteengezet dat er jaarlijks maar zeven (!) studenten tot de theologische faculteit werden toegelaten en ook van andere beperkende maatregelen door de overheid melding is gemaakt, lezen we over de reactie van de mensen.

„Mensen die afgewezen werden voor het Theologisch Instituut kregen les in Grieks en Latijn, in afwachting van betere tijden. Kontakten met buitenlanders gingen door in de gemeenten... of (diep) verscholen in de bossen die er (nog) zijn in Zevenburgen... Predikanten en ouderlingen gaven les in de Hongaarse taal en cultuur, en lieten de

opgedane kennis in het openbaar spuien voor ieder die het maar horen wilde. Anderen voelden zich geroepen de zigeunertaal te leren, om ook deze bevolkingsgroep te kunnen bereiken met het Woord.”

Voor ons doel hier is volgende passage van belang: „De leiding van de kerk poogde in opdracht van de staat iedereen in de wurggreep te krijgen. Door intimidatie, het verplaatsen van 'goede' mensen naar afgelegen gebieden, door fanatieke speurtochten in de kerkelijke boekhouding werd de angst aangewakkerd. Het antwoord kon niet anders zijn dan het construeren van een alternatieve kerkleiding. Vele gemeenteleden zijn naar Cluj, Mera, Odorheiu en waar al niet heen gekomen om adviezen te vragen. (Vertrouwde geestelijke leiders) hebben duizenden kilometers gereisd om het vacuüm van het goede leiderschap in de kerk op te vullen.”

En toen kwam de revolutie! De autoriteiten besloten de Gereformeerde ds. Tökes in Timisoara aan te pakken, wat op een vastbesloten tegenstand van de gemeenteleden stuitte. En op het plein voor Ceausescu's paleis begonnen de mensen de regeringsleider plotseling uit te jouwen. In een interview dat ds. J. Csiris, Hongaar van geboorte en Gereformeerd predikant in Rijsburg, met Tökes had (Centraal Weekblad, 23 maart 1990) komen we opnieuw veel boeiende gegevens tegen, over de achtergronden van die opstand. Zo lezen we dat Tökes met de mogelijkheid rekening houdt dat de schimpende massa bij Ceausescu's paleis door de Securitate is opgestookt. In dat geval is de geslaagde opstand dus een uit de hand gelopen provocatie geweest van de veiligheidsdienst van de dictator!

De snelle teloorgang van Ceausescu's regering had verregaande gevolgen, ook voor het kerkelijke 'establishment'. Zo viel een woedende menigte het huis aan van de als collaborateur beschouwde (en destijds onvindbare) bisschop Laslo Papp (hij zou naar Frankrijk zijn gevlucht). In de gangen van het Gereformeerd Theologisch Instituut in Cluj was zijn gezicht op alle foto's doorgekrast...

In het uiterst boeiende vraaggesprek met ds. Tökes in Centraal Weekblad wordt over de achtergronden van de Hongaarse Kerk nogal wat behartenswaardigs gezegd. Onder andere zegt Tökes: „Een nieuwe visie op de kerk moet m.i. beginnen met bekering en met diepe verootmoediging. Het minste wat er gedaan moet worden is het eerlijk erkennen van de feitelijke

schuld. Geen mooie beelden schilderen, maar eerlijk erkennen dat de kerk zo diep is gevallen."

Dat werd gezegd al weer zo'n tien maanden geleden. Intussen is in mei 1990 nog diezelfde ds. Tökes tot bisschop gewijd, een van de twee bisschoppen, die de Hongaarse Hervormde Kerk in Roemenië kent. Meer nog, als bisschop van Oradea (de Hongaren spreken van Nagyvarad) is hij de onmiddellijke opvolger van de omstreden bisschop Papp! Dat betekent natuurlijk grote terreinwinst voor de 'vernieuwers'. In de andere bisschopsplaats, Cluj/Kolozsvár, is echter een meer behoudende bisschop, Kalman Csiha, gekozen boven een jongere en radicalere kandidaat¹, die had geëist dat ieder met Ceausescu's bewind had samengewerkt zou worden ontslagen. De nieuwe bisschop Csiha is overigens geen collaborateur geweest, zeggen degenen die het weten kunnen. Zo heeft hij van 1957 van 1964 in de gevangenissen gezeten. Niettemin had hij ook onder het nu gevallen bewind een hoge kerkelijke positie. Tenslotte, het laatste bericht over bisschop Tökes dat me onder ogen kwam was dat hij ook in zijn nieuwe functie aan aanzienlijke druk van het regime-Iliescu blootgesteld is. De hervorming van de Hervormde Kerk is nog lang niet ten einde.

b. De Evangelischen

Van de ruim 23 miljoen Roemenen zouden 160.000 mensen lid zijn van een van de 660 Baptistengemeenten die het land telt. Volgens een van hun predikanten, Vasile Talpos, kan men de Baptisten terecht 'de meest vervolgte gelovigen onder Nicolae Ceausescu' noemen. Dat kwam dan vooral doordat hun aantal de laatste twintig jaar zo explosief is toegenomen. (EP News Service, bulletin 9-2-90). Een jaar geleden was Talpos nog erg optimistisch over de mogelijkheden van de Baptisten in 'het nieuwe Roemenië', al gaf hij wel toe dat ook al vóór de Communisten de macht overnamen, in de jaren '40, Baptisten veel te lijden hebben gehad van de Orthodoxen.

Een andere Baptistenleider, ds. Paul Negrut, uit Oradea tegen de Hongaarse grens, sprak in een interview in augustus 1990, van zo'n 200.000 Baptisten en „meer dan 1500 kerken”.² Hij vertelde ook dat er maar 125 voorgangers waren. „Een voorganger moet werken in tien of vijftien, soms zelfs twintig kerken.” Ook hij sprak van de grote en onbeantwoorde, vraag naar Bijbels. „We hebben in Roemenië gedurende de afgelopen vijf jaar van

het communistische regime toestemming gekregen voor het drukken van in totaal slechts 5000 Bijbels. Alle voorgangers hebben nu een Bijbel, en het merendeel van de gelovigen zal er ook wel een hebben, maar onze kinderen groeien intussen op en hebben een eigen Bijbel nodig, en veel ongelovigen vragen om een Bijbel.” Organisaties als 'Kruistochten', sinds kort 'Open Doors' geheten, hebben het afgelopen jaar vele tienduizenden Bijbels het land binnengebracht, naar is gemeld.

Verder zijn nodig kinderboeken, boeken voor pasbekeerden, voor jongeren en voor studenten, zei hij. Steun uit het Westen blijft zeker op die terreinen, zeer nodig, zoals dat ook geldt voor de steun die Christenen uit ons deel van de wereld kunnen verlenen betreffende werk met de media.

De gemeente van ds. Paul Negrut zou overigens de grootste Baptistengemeente in Europa zijn!

c. De Evangelische Alliantie

Een derde ontwikkeling die van belang lijkt is de oprichting van een Roemeense Evangelische Alliantie. Baptisten, Pinkstergelovigen en het 'Leger van de Heer' (een evangelische vleugel binnen de Roemeense-Orthodoxe Kerk, die het in de eigen kerk nogal moeilijk heeft) zijn voor deze oprichting verantwoordelijk. (Dat is dus een gedeeltelijk andere 'achterban' dan de EA in ons land heeft, maar dat ter zijde.) In eerste instantie is de Roemeense EA door het regime-Iliescu nogal tegengewerkt; zo moesten allerlei beleidspunten eerst ter goedkeuring aan het Ministerie van Godsdienstzaken worden voorgelegd, hetgeen men pertinent weigerde te doen. Later, midden vorig jaar, is de Roemeense Evangelische Alliantie toch van start gegaan, zonder dat men aan allerlei beperkende bepalingen gebonden hoefde zijn. In deze situatie betekent dat overigens niet dat de overheid van harte akkoord zal zijn; ook betekent het niet dat de Roemeense-Orthodoxe Kerk haar verzet tegen 'evangelischen' zal opgeven. Veel Protestanten verwachten derhalve hun heil van een meerpartijstelsel in het land, dat echter nog niet zo snel ingevoerd lijkt te worden... In het huidige bestel geven veel Protestanten naar verluidt hun steun aan Roemeense oppositiepartijen, zoals de Boerenpartij. Bij zulke partijen zou een rustig leven van 'religieuze minderheden' meer gegarandeerd worden, meent men.

Dat gezegd zijnde, is de oprichting van de Evangelische Alliantie stellig een belangrijk gebeuren, omdat het de

activiteiten van de evangelische minderheden kan vertegenwoordigen en bundelen.

Naschrift

Wie over de situatie van Protestanten in Roemenië leest merkt elke keer dus de volgende gegevens op:

- a. de numerieke groei van vele gemeenten; die heeft zeker te maken met het feit dat een aantal mensen zich nadrukkelijker dan tot nu toe als gelovige durven te manifesteren. Toch is dat in deze situatie niet de enige verklaring voor 'ledenwinst'. Roemenië is, ook door 'nuchtere waarnemers', bij herhaling het 'Korea van Europa' genoemd, m.a.w. een 'kerk in een groei-situatie'. De Geest van God blijkt actief in Roemenië!
- b. de nog steeds voortbestaande onzekerheid betreffende de 'kleur' van het regime-Iliescu. In hoeverre wil dat regime een meerpartijstaat naar democratisch model creëren? In hoeverre is er binnen dat beleid ook ruimte voor andere kerken dan de dominante Roemeense-Orthodoxe Kerk? In hoeverre is er ook ruimte voor 'etnische minderheden'?
- c. de grote en aanhoudende vraag naar Bijbels en christelijke lectuur. Aan die vraag is nog lang niet voldaan! Daar ligt voor ons gelovigen uit het Westen zeker een taak.

Zending

D. Westerkamp, Butare, Rwanda

Nieuws uit Rwanda

Gisteren begon hier geruisloos het nieuwe jaar. Gelukkig geruisloos, want knallen zijn zeer verdacht in deze dagen in Rwanda. Het is de tijd van de nieuwjaarswensen en Rwanda is op het moment vast niet het enige land waar men vooral aan vrede denkt. Wat gaat er in 1991 gebeuren? Het wordt in ieder geval niet meer zoals het was. Het begin van 1990 is al een verleden om nostalgisch over te doen. Er is een boel gebeurd in dat jaar. We kijken even terug.

Oorlog en Vrede

Op 1 oktober viel een uitstekend bewaard leger Rwanda binnen vanuit Oeganda. Het Rwandese leger was daar helemaal niet op voorbereid. Er is nooit veel staatsgeld uitgegeven aan het leger. In allerijl werden bevriende landen opgeroepen om onmiddellijk te helpen met wapens en mensen. Er kwamen wapens en Belgische, Franse en Zairese soldaten. De Fransen en Belgen kwamen niet om mee te vechten maar om hun landgenoten te beschermen en de Zairese soldaten die wel meevochten bleken niet zulke goede manieren te hebben. Al snel bleek hoe goed de inval was voorbereid. Niet alleen militair, ook via campagnes in het buitenland tegen de Rwandese regering. Wij zaten met verbazing te luisteren naar alle 'nieuws' via Radio Nederland, BBC en andere buitenlandse zenders. De regering werd van alles en nog wat beschuldigd. Er werd gepraat alsof het ging om een burgeroorlog, maar daarvan was geen sprake. Zegsmannen van het aanvallende leger kwamen uitgebreid aan het woord. Wat wilden ze eigenlijk? Ze riepen om de populaire punten: democratie, mensenrechten, meer partijen, verbetering van het onderwijs, zaken waarmee Rwanda al tijden aan de gang is. Tot vervelens toe horen we voor elke nieuwsuitzending op de Rwandese radio een oproep aan ieder die geïnteresseerd is om mee te denken over de politieke hervormingen. Het is de president zelf die al in de zomer een belangrijke rede hield waarin hij o.a. pleitte voor een scheiding van staat en partij, een regelrechte inperking dus van zijn eigen macht. Tot vóór 1 oktober werd Rwanda dikwijls als voorbeeld genoemd van ontwikkeling: geen presti-

geprojekten, weinig uitgaven aan het leger, weinig corruptie, veel aandacht voor onderwijs en gezondheidszorg. Dus wat wilden de aanvallers nog meer? Ze noemden zich vluchtelingen die terugkeerden naar huis. Dat was het echte punt in geding, om dat te begrijpen is een beetje geschiedenis nodig.

In Rwanda leven drie stammen: de Hutu, de Tutsi en de Twa. Deze laatste is een hele kleine groep die politiek niet meespeelt, de Hutu vormen de meerderheid van de bevolking, 80 à 90%, maar eeuwenlang zijn de Tutsi aan de macht geweest. De Tutsi zijn oorspronkelijk nomaden en veehouders, lange trotse mensen, en de Hutu werkten voor hen op het land als een soort horigen. In 1959 kwamen de Hutu in verzet en ontworstelden zich aan hun vernederende positie. Veel Tutsi vluchtten het land uit. Het bleef een tijdlang onrustig omdat groepen Tutsi de macht probeerden te heroveren en dat leidde in de jaren 60 tot veel bloedvergieten. Wonder boven wonder lukte het de huidige president Juvenal Habyarimana, die in 1973 aan de macht kwam, het land onder controle te krijgen. Geen haatgevoelens meer, de wonden moesten helen. Plaatsen in scholen en taken in de politiek werden procentsgewijs verdeeld tussen Hutu en Tutsi. In het gezin van de president vond een huwelijk plaats tussen Hutu en Tutsi en het ging veel vaker voorkomen. 17 jaar lang was er vrede en toen wij 2½ jaar geleden naar Rwanda kwamen zei men dat stammentegstellingen hier niet speelden. Er waren heel andere problemen. Het land is overbevolkt, er is bouwland te kort. Ondertussen zijn heel wat Rwandezers de grenzen overgetrokken om een nieuw bestaan op te bouwen. Sommigen van hen kwamen in het guerrillaleger terecht dat Museveni aan de macht hielp in Oeganda. En zij zijn het waarschijnlijk die nu Rwanda zijn binnengevallen. De laatste jaren is meerdere malen gepraat over het probleem van de Rwandezers in het buitenland, deels vluchtelingen uit 1959 en 1963, deels emigranten. Al zouden ze terugwillen, waar is het land te vinden waarop en waarvan ze moeten leven? Vlak voor de oorlog begon was er nog een conferentie over geweest die met een aantal reële voorstellen kwam. Maar in de buitenlandse pers werd geroepen dat Rwanda zich niets van zijn vluchtelingen aantrok en ze neerschoot als ze wilden terugkeren naar hun land. „Kun je iemand die al schietend het land binnenkomt een vluchteling noemen?” riepen de Rwandezers verontwaardigd. België dwong min of meer een 'staakt het vuren' af met als dreigement: we trekken al onze mensen terug en stoppen al onze projecten als dit 'staakt het vuren' niet doorgaat. Volgens de buitenlandse zenders gaf de president toe, de Belgen om ons heen zetten hun koffers weer even weg, maar de Rwandese bevolking kon het niet geloven. Hoe kun je nu ophouden met

vechten als er een vijandig leger binnen je grenzen staat? Dat moet er op zijn minst uit voordat je gaat praten. De 'Inyenzi' werden ze genoemd (kakkerlakken), net als de groep Tutsi die vroeger een greep naar de macht deden. Ze moesten eruit. Maar het leger noemde zichzelf 'Inkotanyi' naar de krijgers van de vroegere Tutsikoning, soldaten met als leus: overwinnen of sterven. Op de dag en het uur van het ingaan van het 'staakt het vuren' werd een nieuwe aanval gedaan door de Inkotanyi. Het Rwandese leger sloeg terug en verdreef hen van zijn grondgebied.

Er werden afspraken gemaakt over overleg maar de Inkotanyi kwamen nooit opdagen op de afgesproken plek. Ondertussen vierde Rwanda de overwinning. Feestliederen, feestmarsen door de steden. Maar het was nog niet voorbij. Nieuwe invallen. Het lijkt niet echt gevaarlijk, maar het kost natuurlijk mensenlevens, veel geld en het ontwricht het hele land. Het ergste is dat de oude tegenstelling tussen Hutu en Tutsi weer is aangescherpt. „Zie je wel – zei zelfs een van onze studenten – ik heb zelf Tutsivrienden, maar ze blijken niet te vertrouwen.” Dat zei hij n.a.v. de inval, niet om wat hij van zijn vrienden had meegemaakt. Mensen worden in een hokje gestopt. „Zie je wel, het zijn de oude onderdrukkers.” Eigenlijk is het een wonder dat het niet helemaal uit de hand gelopen is. Er zijn plekken waar Hutu zich begonnen te wreken op elke Tutsi die ze in handen kregen. Maar de regering heeft steeds haar uiterste best gedaan om dat te voorkomen en greep onmiddellijk in. Regelmatig riep de president via de radio de bevolking op om vooral niet in „de val van de vijanden” te lopen en wie dan ook op grond van zijn afkomst alleen, verantwoordelijk te houden voor de oorlog. „Eenheid, kalmte, integriteit” klonk het voortdurend. Tot nu toe werkt het, maar voor hoelang? Je hoort vaak dat alle problemen nu toegeschreven worden aan één vijand. De regen blijft uit, het geld devalueert, het komt allemaal door die Tutsi. Het zij/wij denken groeit. „Zij zijn altijd al onbetrouwbaar, wij zijn arm en eerlijk.” Het is een angstige tijd.

Veiligheidsmaatregelen

Om de rust zoveel mogelijk te waarborgen werden veel veiligheidsmaatregelen genomen. Meteen, bij het begin van de oorlog ging een avondklok in die nog steeds van kracht is. Iedereen moet voor 7 uur 's avonds binnen zijn. Het openbaar vervoer ligt stil. Particulieren mogen alleen hun auto gebruiken of van de ene plek naar de andere plek reizen met een schriftelijke toestemming op zak. Overal zijn controleposten met gelukkig correcte soldaten. De universiteit, altijd een haard van onrust, werd gesloten en middelbare scholen, waar leerlingen vaak intern zijn, werden min of meer van de buitenwereld afgesloten. Geen bezoek, alle post wordt

geopend, leerlingen mogen zelfs niet in hele kleine groepjes samenkomen, allemaal om te voorkomen dat extreme ideeën een kans krijgen. Er werden en worden ook mensen opgepakt en gevangen gezet, vooral in de eerste week van oktober.

Gods trouw en Rwandese vriendelijkheid

Onze collega André, een oudere, zeer gelovige en vredelievende man, ging ook achter slot en grendels. Zijn volwassen zoon had mogelijk iets te maken met de Inkotanyi. Politieke gevangenen konden niet bezocht worden, en we zaten er geweldig over in. André heeft een zeer fragiele gezondheid en in de overvolle gevangenis begonnen al gauw epidemieën de kop op te steken. We gingen regelmatig naar de gevangenis om nieuws en na lang wachten kregen we dan vaak wel iets te horen. We mochten brieven brengen, kleren, zeep en medicijnen. We mochten een keer met de gevangenis-verpleegster praten, ze bracht zelfs onze groeten over en deed de groeten terug. Na twee maand kwam André eindelijk vrij. We verwachtten een gebroken man terug te zien, maar het tegendeel was waar. Vol vuur vertelde hij over alle contacten, gesprekken en gebedssamenkomsten in de gevangenis. Dat hij niet ziek was geworden had maar een verklaring: God is trouw! Tijdens de angstige dagen en slapeloze nachten voor zijn gevangenneming kreeg hij opeens een heel speciale kracht en rust. Voor het eerst kon hij weer slapen. De volgende morgen ging hij zijn gezin voor in een huisdienst die iedereen erg bemoeidigde. Tijdens deze dienst kwamen de soldaten hem halen. „Ik zal weinig eten, zei hij nog tegen zijn kinderen, want in de gevangenis houden ze natuurlijk niet mijn dieet. Maar God zal het zegenen.” En God is te vertrouwen! Maar de mensen dan? André had geen enkele brief ontvangen en wist ook niet waar de medicijnen vandaan gekomen waren, die hij via de verpleegster wel had gekregen. „Ze hebben ons dus keihard voorgelogen!”, reageerde ik geschokt. „We hebben zelfs je groeten gehad!” André glimlachte: „Die verpleegster is een lief mens. Ze moet natuurlijk heel voorzichtig zijn en kan niets doorgeven, maar ze heeft je willen blij maken. Je was er toch blij mee, of niet? Het was een Rwandese vriendelijkheid.”

Devalueren

Rwanda heeft zonder oorlog problemen genoeg. Er wonen te veel mensen op te weinig grond. Men kan terrassen aanleggen om erosie tegen te gaan, nieuwe gewassen introduceren en beter zaad. De groene heuvels brengen nooit genoeg op om alle monden te voeden en als de natuur niet meewerkt is er onmiddellijk honger. Veel anders dan land en mensen heeft Rwanda niet. De koffie die verbouwd wordt levert te weinig op, en voor industrieën ligt Rwanda te ver van zee.

In- en uitvoer is daardoor moeilijk en kostbaar. De economische situatie verergerde van jaar tot jaar. „Devalueren” zegt de Wereldbank in zulke gevallen, „eerst devalueren”. En dat gebeurde. Aanvankelijk was 1 oktober gepland als dag van de devaluatie, maar toen had men onverwacht de handen vol aan de militaire inval. Ruim een maand later kwam het er toch van. De president hield een ernstige toespraak voor de radio. „Wij zullen niet meer kunnen leven als gisteren,” zei hij, „we zullen allemaal offers moeten brengen. Het medicijn is bitter.” De situatie werd meteen erg onoverzichtelijk. De regering verbood handelaren om de goederen die ze al in huis hadden duurder te gaan verkopen. Maar waar moesten ze dan later het geld vandaan halen om nieuw in te kopen? Een paar dagen na de devaluatie was alles 'op'. Nergens meer suiker b.v. Even later was het er opeens weer, nu voor een nieuwe prijs. „Nieuwe voorraad”. „Nietwaar, het is de oude voorraad die je had weggestopt!” Er werd veel gediscussieerd in de winkels. Overal waren de prijzen anders en ze verschilden van dag tot dag. Niet alleen geïmporteerde goederen werden duurder, ook de lokale, want de benzineprijs verdubbelde bijna en benzine was zelfs een tijdlang op de bon. Maar het blijft schommelen. Volgens ons onbegrijpelijke mechanismen werden de aardappelen ineens goedkoper dan ooit, hier in de stad, terwijl ze in de heuvels duurder dan ooit zijn en zolang er geen mensen zijn met de juiste papieren die ze uit de stad naar de heuvels kunnen brengen, blijven ze ook duur.

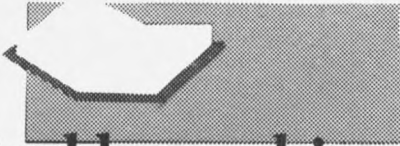
Theologie

De oorlog zorgde voor chaotische toestanden, ook waar niet gevochten werd. Veel blanken vertrokken, anderen stonden voortdurend in de startblokken. Velen konden hun werk niet doen door vervoersproblemen. Maar wij kregen haast een dubbele portie werk. We wonen recht tegenover de school, vervoer is dus geen probleem. We misten opeens een collega, een ander kon niet komen, er moesten dus allerlei uren overgenomen worden. Met sommige studenten kregen we intenser contact. Al laat men dat hier niet zo makkelijk zien, er is veel angst onder de mensen. Daar hebben we veel over gepraat, over angst en de gevolgen daarvan. We zijn heel blij dat we zo gewoon door konden gaan. We maakten dit jaar zelfs een nieuwe start. In september arriveerde een studiejaar dat een opleiding op universitair niveau krijgt. Op 20 januari wordt de Faculté de Théologie officieel geopend.

Tot slot

Het ziet ernaar uit dat we nu weer in rustiger vaarwater komen. Geëvacueerde burens keren terug. Geruchten blijven. Het is een spannende tijd geweest waarin we weer eens met de neus op onze eigen kwetsbaarheid zijn

gedrukt, maar ook weer hebben leren vertrouwen. We maken geen grootse plannen, want wie kan in de toekomst kijken? Gewoon, zijn waar je bent, en doen wat je te doen krijgt.

Boekbespreking

M. de Jonge, Voorburg

Vrijtijdsbesteding

De Groot Goudriaan te Kampen brengt de serie 'Pasmunt' (kleine boekjes) uit waarmee „vanuit de schatten van de reformatie wordt richting gegeven aan geloof en leven voor mensen van nu”. Deze publikaties zouden jongeren antwoorden moeten geven op veel vragen, zodat ze in het dagelijks leven zich teweze kunnen stellen met deze 'pasmunt'.

In het voor ons liggende deeltje beziet de schrijver (ds. J. van Amstel, Chr. Gereformeerd predikant te Ede) aard en besteding van de vrije tijd. Als je van de dagelijkse 24 uur aftrekt wat besteed wordt voor werk en/of studie, voor rusttijd, voor je eigen verzorging, houd je een hoeveelheid vrije tijd over. Veel jongeren, zegt hij, besteden die vrije tijd als slaaf van wat-in-de-mode is, of ze sluiten zich kritiekloos aan bij wat vrienden/vriendinnen verkiezen te doen. Je bemerkt dat de schrijver goed geïnformeerd is, mogelijk wel door zijn catechisanten. Hij betreurt het (veroordeelt het) dat in deze tijdsbesteding de grens tussen gemeente van de Here Christus en 'wereld' soms nauwelijks te zien is.

Vervolgens – en dit is wel het uitvoerigste deel van het boekje – komen de vragen: hoe zou die vrije tijd dan wel behoren gevuld te zijn en waar vind je normen daarvoor? In dat deel is de pastor bezig, maar de vraag is of hij in zijn antwoorden dan wel in de vorm waarin hij die giet het hart van de jongeren raakt. Mogelijk wel van hen, die zich duidelijk op hun plaats weten in de kerkelijke gemeente, maar zeker niet van hen, die zich aan de rand ervan bevinden. Je kunt niet zeggen dat hij niet in de goede richting wijst, maar wel signaleren dat de Schriften op veel duidelijker en levendiger wijze, ook meer bij-de-tijd en fris spreken over het dagelijks leven. Laat ik proberen dat toe te lichten met een citaat, dat overigens representatief is voor het geheel. Onder het kopje 'Voor God' lezen we op bladz. 28 e.v.:

„Wanneer de Heere op de eerste plaats in ons leven is komen te staan, willen we ook Hem ons leven wijden. Want het gaat dan om Hem. We begeren dan ons leven in te richten tot Zijn eer. Met de dichter van Psalm 31 geloven en belijden wij dat onze tijden (ook onze vrije tijd) in Gods hand zijn. En we bidden er tegelijkertijd bij: leer mij, o God van zaligheden mijn leven in Uw dienst besteden. Zo wordt onze vrije tijd om te dienen, vooral om God te dienen. Niet uit dwang of angst. Integendeel, het wordt een lieve lust om voor Hem te leven en zo ook je vrije tijd (de tijd van Hem) dienstbaar te stellen tot Zijn eer en tot de komst van Zijn rijk. Vrije tijd wordt zo dienstdadig en deze dienstdadig wordt gevulde tijd.”

Breedvoerig worden verder op eenzelfde manier voorbeelden nader uitgewerkt.

Deze 'kerktaal' zal voor velen niet concreet genoeg zijn of over hun hoofden heengaan.

Doe ik met dit zó neer te schrijven de auteur onrecht? Dat is zeker mijn bedoelen niet. Nadat ik dit neergeschreven had, las ik wat redactielid H. Algra in het nummer van 16 januari jl. als bijdrage bood onder de titel 'Wanneer uw kinderen later vragen...' en voelde mij zeer verwant daaraan. Dit spreekt dan mogelijk geen andere taal dan ik in het citaat weergaf, maar ze spreekt wel op heel andere toon. Datzelfde vind je ook bijv. in het blad 'Verkenning'. Als gezegd, de Schriften slaan ook een andere toon aan, neem bijv. het Spreukenboek of Prediker (hoofdstuk 11:7 e.v.). Kerktaal en leven, al een oud probleem, maar vandaag is elke tegenstelling tussen die twee een struikelblok teveel voor onze contacten met jongeren.

Is wat ik probeerde te zeggen wellicht ook één van de moeilijkheden van het elkaar als kerkengroep verstaan: Chr. Gereformeerden en Ned. Gereformeerden?

Het boekje heeft een omvang van 58 bladz. en kost f 12,75.

O. Mooiweer, Enschede

Een blinkend spoor

Ds. F.J. Veldman: 'Een blinkend spoor' – Bijbels dagboek – Uitgave van Kok Voorhoeve – Kampen – f 19,75.

Een dagboek schrijven lijkt mij geen sinecure. Als je je eraan waagt, kom je er althans achter hoe lang een jaar duurt. 365 meditatieën moet je dan aan het papier toevertrouwen. En het geheel moet uiteraard zinnige lektuur vormen, die je de categorie van gretige lezers aanbiedt. Iemand, die exegetisch en homiletisch maar wat aan rommelt moet er maar niet aan beginnen. Dat wil niet zeggen, dat alles in een strak schema moet worden opge-

zet. Dat heeft ds. Veldman ook niet gedaan en het pleegt nergens inbreuk op de serieuze overweging van het gebodene. De Hervormde emeritus-predikant schreef dit nieuwe dagboek op verzoek van vele oud-gemeenteleden en -katechisanten. Het is, zo luidt de mededeling, de neerslag van vele jaren lezen en studeren in de Bijbel. De auteur heeft niet alleen de ouderen, maar ook de jongeren op het oog. Ik denk overigens, dat het wel sterk gemotiveerde jongeren moeten zijn als ze naar een dergelijk dagboek grijpen. De schrijver wil ons bewust maken van de rijkdom van Gods beloften. Is hij daarin geslaagd? Ik meen van wel! Al is natuurlijk de ene overdenking beter uitgevallen dan de andere. Je verkeert bij het schrijven van artikelen en meditatieën niet altijd op hetzelfde niveau. Je kunt merken hoe Veldman in een jarenlang pastoraat de mensen door en door heeft leren kennen. Het boek speelt in op de praktijk. De mensen worden opgezocht daar waar ze zitten en zó benaderd met het Woord van de levende God. De boodschap wordt in een prettige stijl gepresenteerd. Hier en daar worden flitsende opmerkingen gelanceerd. Zo nu en dan heb ik in de uitleg van de dagtekst wel iets gemist. Laat ik enkele voorbeelden mogen noemen: Als het gaat over de bruiloft te Kana (Joh. 2) wordt niet vermeld, dat het grootste wonder op dat moment de geloofsovergave van de discipelen was. Als gehandeld wordt over 'Verblijdt u te allen tijde!' (1 Thess. 5:16), mis ik de verwijzing naar Fil. 4:4 waar de blijdschap wordt verdiept tot een vreugde in Christus. Wanneer gemediteerd wordt over de woorden: 'Hebt uw vijanden lief' wordt niet gememoreerd, dat wij in onze vijanden de mens moeten beminnen, omdat zij evenals wijzelf schepsels van God zijn (Lukas 6:27a). Wanneer Veldman schrijft over een groot geloof (Luk 7:9 s) verzuimt hij op te merken, dat een groot geloof is in een grote God. Overigens is geloof niet, maar genade wél erfgoed. De HERE werkt verder in de lijn van de generaties. Bij de belichting van een facet van de bekende gelijkernis van de verloren zoon wordt er geen aandacht aan besteed, dat de parabel een open einde heeft (Lukas 15:11). Er zou nog meer te noemen zijn, maar we doen dat niet, omdat dit dagboek ons zoveel biedt, dat ons verder helpen kan in het verstaan en toepassen van de boodschap van Gods liefde en genade. Onze bespreking resulteert dan ook in een hartelijke aanbeveling van dit Bijbels dagboek, dat door de uitgever in een aangename uitvoering op de markt gebracht is! Neem en lees!

Voor de kinderen

Post uit Rwanda

Jeanette Westerkamp-Stegeman

Oudejaar

Wat deden jullie met Oudejaar, jongens? Lekker lang opblijven en spelletjes doen? Wij ook! En aten jullie oliebollen? Wij ook. Gingen jullie 's middags ook naar het zwembad omdat het zo warm was? Nee? Wij wel, maar ja, hier is het dan ook geen winter. De zon schijnt en af en toe valt een flinke bui regen om alles weer groen te maken. Hebben jullie elkaar ook 'Gelukkig Nieuwjaar' gewenst om 12 uur midden in de nacht? Wij ook. Maar we gingen niet de straat op. Het was heel, heel stil rond ons huis. Je hoorde alleen de kreuels. Vuurwerk heb je hier niet. Vijf jaar geleden vierden we Oudejaar in Nederland. En een geknal dat dat gaf. Het begon al in de middag. Ik weet het nog goed want we vonden het helemaal niet leuk. Weet je hoe dat kwam? Daarvoor woonden we in Oeganda. Oeganda is ook een land in Afrika, het ligt naast Rwanda. Er was oorlog op dat moment. Heel vaak hoorden we schoten. Als het heel dicht bij klonk gingen we op de grond liggen. Stel je voor dat er een kogel door ons heen zou vliegen. De kans was niet groot en we waren er ook niet erg bang voor, maar het was fijn in Nederland te komen, waar het veilig was. En toen, op Oudejaar: KNAL!!! Een rotje in de tuin. Jonathan die toen vijf jaar was, liet zich op de grond vallen. „Wees niet bang”, riep ik, „het is vuurwerk, het is geen geweer.” Maar mijn hart bonsde ook van schrik. Even later was er weer iemand zo lollig: KNAL!!! En toen werd Jonathan toch boos. „Ze zijn gek”, riep hij, „ze zijn helemaal gek. In Oeganda zijn ze gek omdat ze oorlog maken en hier zijn ze gek omdat ze de oorlog nadoen.” KNAL, de hele avond schrokken we telkens weer.

En nu wonen we in Rwanda. Er is ook oorlog, maar ver van waar we wonen gelukkig. „Wat zou er gaan gebeuren,” vraagt Matthijs, „als we vuurwerk afstaken?” „Ben je gek”, roept Jonathan, „dan komen onmiddellijk de soldaten.” „En toch vond ik het wel leuk in Nederland” zegt Matthijs. „Wacht, ik heb een verrassing. Achter in de kast ligt een pakje met van die spetterkaarsjes, voor allemaal twee.” Als het 12 uur is gaan we naar buiten. We steken de spetterkaarsjes aan. Het is volle maan en heel mooi wit in de tuin. Het lijkt wel of de maan denkt: „Hé, vuurwerk in Afrika!”

E. Schuurman, Breukelen

Ethiek van het ondernemen (1)

(Bij het afscheid van C. Huizinga als directeur van WOLTMAN)¹⁾

Al enige tijd is de aandacht voor de ethiek van het ondernemen groeiende. Leerstoelen aan universiteiten worden gevestigd en onderzoeksinstituten worden opgericht om de aandacht voor de ethiek van het ondernemen serieus te funderen. Zelfs een afscheidnemende directeur heeft er behoefte aan om zich via een wijsgerig-ethische bezinning op het ondernemen publiek te verantwoorden.

Voor die groeiende belangstelling voor ethiek van het ondernemen zijn verschillende redenen aanwezig. De kritiek die in het verleden op de onderneming is uitgeoefend speelt een belangrijke rol, maar ook nieuwe ontwikkelingen en nieuwe problemen (1, 2). (1). De kritiek op de onderneming spitste zich vooral toe op haar eenzijdigheid: in de onderneming zou het alleen en alleen maar om het behalen van winst gaan; ook zou de onderneming inkomensverschillen in stand houden; zou de gezagstructuur van de onderneming verstikkend werken, en zouden de werkomstandigheden vooral gedictieerd worden door de eisen van economie en techniek. Ook zou de onderneming de grenzen van haar bevoegdheid meer dan eens overschrijden en de maatschappij, het gezin, het dorp, de stad, de landspolitiek, eenzijdig beïnvloeden.

Hoewel op zo'n opsomming heel wat valt af te dingen, – de kritiek op de onderneming is veelal eenzijdig en overtrokken – niet te ontkennen valt, dat in de kritiek – generaal gesproken – een kern van waarheid schuil gaat. (2). De kritiek op de onderneming uit het verleden is echter niet de belangrijkste reden om aandacht voor de ethiek van het ondernemen te vragen. Het is ook een onderwerp met toekomst. De ethiek van het ondernemen als leer van goed en kwaad richt zich ook op actuele thema's zoals natuurverwoesting, de milieuvervuiling, de problemen van de afval van onze consumptiemaatschappij, en niet te vergeten de groeiende complexiteit van het ondernemen in samenhang met een maatschappij die ook steeds ingewikkelder wordt. De bijna dramatische dynamiek van vele ontwikkelingen en de mogelijke negatieve, veelal onverwachte gevolgen daarvan, scheppen onzekerheid. Algemeen leeft terecht de gedachte dat de blijvende gezondheid van een onderneming met een ethische bezinning gediend is.

Overigens mene nu niemand dat in de toekomst met meer aandacht voor ethiek eens en voor altijd het kwaad uit de ondernemingswereld zal zijn verdwenen. De harde praktijk van felle concurrentie zal het meer dan eens

blijven winnen van een ethisch gefundeerde visie en uitwerking. Misleiding en schone schijn zullen zich blijven voordoen. Duidelijk voorbeeld daarvan is dat momenteel in verband met toenemende zorg voor natuur en milieu vele producten als 'groen' worden aangeprezen. Immers 'groen' verkoopt goed. En zoals we allemaal weten: in verband met de voetbalgekte van vorig jaar, werd 'groen' tijdelijk ingeruild voor 'oranje'.

Na deze inleidende opmerking is het goed, een overzicht te geven van mijn verhaal. Dat verhaal kan onmogelijk anders dan algemeen zijn. Het zal beslist niet in alles zijn toegesneden op de bijzondere positie van Woltman Beheer. Dat hebt u overigens al gemerkt toen ik het had over de veelgehoorde kritiek op de onderneming. Het zou mij niet verbazen dat u inmiddels veel van die kritiek terecht niet van toepassing zou willen verklaren op het bedrijf dat hier vanmiddag met zovelen bijeen is om afscheid te nemen van haar directeur. In elk geval zal vanwege de waan van de dag bij Woltman Beheer niet gehandeld worden in schijn groene of oranje producten.

Allereerst wil ik een aantal hoofdstromingen in de ethiek kort de revue laten passeren, die in het ondernemen wel voorkomen, maar er eigenlijk niet bij passen. Dat zijn respectievelijk de doeletiek en de plichtethiek. Daarna zal de ethiek van het ondernemen als de verantwoordelijkheidsethiek aan de orde komen. De verantwoordelijkheid binnen een onderneming zal vervolgens toegespitst worden op verschillende onderdelen van het ondernemen. Omdat die ethiek meer dan eens niet wordt gevolgd en de verantwoordelijke onderneming dus niet voldoende uitroeit, maar te kort schiet, zal de politiek regeland moeten optreden. Aan die politiek zal ik dus niet voorbij kunnen. Tot slot maak ik een aantal opmerkingen over de ethiek van de ondernemer als persoon. Die afsluiting lijkt me passend nu een ondernemer afscheid neemt, en een nieuwe generatie aantreedt.

Welke ethiek?

Wat is ethiek precies? Ethiek is de wetenschap van het goede of verantwoorde handelen van de mens, de wetenschap van normen en waarden die betrekking hebben op het handelen van de mens.

In zo'n korte omschrijving zitten inmiddels heel wat problemen opgeborgen. Bijvoorbeeld de vraag: wat is goed, wat is verantwoord. Daarover bestaat onder mensen allerminst overeenstemming. Dat is al eeuwenlang het

geval. Twee eeuwenoude en belangrijke stromingen in de ethiek maken dat duidelijk. Dat zijn de stromingen waar de apostel Paulus al mee werd geconfronteerd toen hij het Evangelie in Europa bracht. Dat is de ethiek van de Epicureërs en van de Stoïcijnen. De eersten zijn de vertegenwoordigers van een doeletiek; de laatsten van een plichtethiek.

De eerste stroming laat de vraag naar goed en kwaad beantwoorden door het doel dat in het handelen wordt gerealiseerd. We spreken daarom ook wel van resultaatethiek. De tweede stroming vraagt in het handelen aandacht voor het goede begin, voor de start ervan. Vanaf het begin moet in het handelen consequent worden vastgehouden aan bepaalde normen; daartoe is de handelende mens verplicht. Daarom spreken we van plichtethiek, die ook wel gezindheidsethiek wordt genoemd.

Doeletiek

Met de vroegere epicureërs hebben de doeletici van onze tijd gemeen, dat voor beiden het resultaat van het handelen geldt. Dat wat het grootste nut oplevert, dat moet worden nagejaagd. We noemen deze ethiek in onze tijd daarom ook wel *utilisme*. En om ontsporing in individualistische richting te voorkomen, spreken we van sociaal utilisme. Het handelen moet een zo groot mogelijk nut opleveren voor zoveel mogelijk mensen. Het ligt voor de hand dat deze utilistische ethiek – veelal onuitgesproken en veelal onbewust – de ethische grondhouding – het ethos – van het ondernemen heeft bepaald. Het ondernemen is gericht op een resultaat dat zoveel mogelijk nut, i.c. winst voor de onderneming moet opleveren.

Wanneer we deze utilistische ethiek in haar extreme vorm bekijken – gelukkig komt ze in extreme vorm zelden voor – dan blijkt dat deze ethiek voor het ondernemen – en zeker voor het moderne ondernemen – ongeschikt is. Indien alle handelingen worden bepaald door het nut, door het resultaat als doel, dan zullen alle mogelijke en onmogelijke middelen worden ingezet om dat doel te bereiken. Is het doel het beslissende, dan worden daarmee onevenwichtigheden geïntroduceerd. Allereerst wordt het ondernemingsgebeuren ingekaderd in – en daarmee verengd tot – het schema van doel en middel. Met een zo klein mogelijke input aan grondstoffen, moet een zo hoog mogelijke output aan diensten en goederen worden bereikt. De norm van de efficiëntie wordt aangelegd om die verhouding zo gunstig mogelijk te laten zijn. Met de verabsolutering van de efficiëntie als norm, worden andere

gezichtspunten verwaarloosd. De mid- delen om het doel te bereiken worden als louter instrument gezien. Zo zal er geen aandacht zijn voor de invloed van het produktieproces op werknemer, milieu en omgeving uitgaat. Afvalstoffen worden gemakkelijk gedeponeerd omdat ze geen bijdrage leveren aan het bedrijfsresultaat. Dat wil ook zeggen dat de kosten van de produktie dus niet allemaal in rekening worden gebracht. Alleen wat zich binnen het directe kader van het bedrijf afspeelt, wordt verdisconteerd. Niet de eventuele schade die voor milieu en natuur wordt aangericht. Vooral is dat laatste een dreiging geworden sinds de moderne techniek – als voorbeeld zou te denken zijn aan de chemische industrie – soms zeer schadelijke, giftige en meer dan eens onafbreekbare afvalstoffen in het milieu achterlaat. Eenzijdige aandacht voor het te bereiken doel of resultaat van het ondernemen kan de ogen daarvoor doen sluiten.

Juist het blindstaren op het doel of resultaat, dat als heilig verklaren, zal er vervolgens aan meewerken dat door het verabsoluteerde doel alle produktiemiddelen worden geheiligd. Dus ook in het interne bedrijfsgebeuren doen zich dan ontsporingen voor: de werknemer kan worden beschouwd als een verlengstuk van de machine, waardoor zijn menselijkheid onder druk komt te staan. Ook kunnen onverantwoorde risico's in het produktieproces worden genomen, waardoor de betrouwbaarheid van te leveren produkten wordt geschaad. De afnemer krijgt daarvan te zijner tijd de rekening gepresenteerd.

Ik zei al dat de utilistische ethiek in extreme vorm zou worden geschetst. Gelukkig komt die zelden of nooit in die vorm voor. Maar ook aangepast en gecorrigeerd, blijven de nadelen gelden. Indien nut als het doel allesbeheersend is voor de ondernemingsactiviteiten, maakt men zich *minder zorgen over de manier waarop en de weg waarlangs het doel wordt bereikt*. Er is vanuit een utilistische ethiek van meet af aan gebrek aan een verantwoorde visie op het produktieproces. Onder invloed van het utilisme groeit de onderneming scheef, roept ze allerlei misstanden op, die zich ook meer dan eens uiten in conflicten tussen de mensen binnen het bedrijf en tussen het bedrijf en de omgeving. Deze situatie roept een reactie op. Meer dan eens gaat men dan het pleit voeren voor de plichtethiek.

Plichtethiek

In de plichtethiek staat niet het eind van de produktieweg centraal, maar het begin. In de plichtethiek – ook wel gezindheidsethiek genoemd – telt niet in de eerste plaats het resultaat van handelen, i.c. het ondernemen, maar de manier waarop of de gezindheid van waaruit het handelen of ondernemen plaats vindt. In tegenstelling tot de doelethiek wordt hier dus alle aan-

dacht gegeven aan het begin, de weg waarlangs en de manier waarop geproduceerd wordt. Daarbij komen vanzelfsprekend edele beginselen aan de orde. Dat is ook de winst vergeleken met de doelethiek. De eenzijdigheid ervan is dat men niet aan de gevolgen denkt. *De plichtethiek is als het ware blind voor de toekomst*. Met deze ethiek zadelt men de onderneming met allerlei idealen op, die uiteindelijk de structuur en continuïteit van de onderneming aantasten en dus het ondernemen onmogelijk maken. De vraag bij de beoordeling van deze ethiek is dan ook of er nog wel van een goed ondernemingsresultaat gesproken kan worden.

Laat ik twee voorbeelden noemen waaruit de ondeugdelijkheid van deze ethiek voor het ondernemen blijkt. Wanneer men in het ondernemen wil uitgaan van het algemeen belang als fundamenteel principe of beginsel, dan vraagt dat van allen die bij de onderneming betrokken zijn veel aandacht en energie, maar het specifieke ondernemingsbelang raakt uit het vizier. Dat wil zeggen: van het hele ondernemen komt tenslotte niets meer terecht. Tenzij men het ondernemen tot een staatsonderneming maakt. Maar van zulke ondernemingen is nu ook juist bekend dat ze star zijn, snel verouderen, weinig produktief, enz. Het tweede voorbeeld gaat uit van het beginsel van de directe democratie: ook wel arbeiders-zelfbestuur genoemd. Op zich is het beginsel van de verantwoordelijkheid van de werknemer een groot goed, maar wanneer dat tot allesbeheersend gezichtspunt wordt, leidt dit tot een vergadercultuur, waarbij het ondernemen er volledig bij inschiet. In de zestiger en zeventiger jaren hebben we van deze ethische gezindheid de mislukking aan de universiteiten gezien: er ontstond een vergadercultuur, waarin van alles en nog wat over onderwijs en studeren werd besloten, maar onderwezen en gestudeerd werd er niet meer. Regel op regel werd gesteld. Een keurslijf van onvrijheid was het gevolg. Kortom, de plichtethiek gaat uit van een hoge ethische gezindheid, concreteert die gezindheid voortdurend in nieuwe regels of maatregelen, maar dat waar het eigenlijk om behoort te gaan – het ondernemen –, wordt verwaarloosd. Vele ondernemingen van (neo-) marxistische snit verkeren daarom vandaag ook in de crisis.

(wordt vervolgd)

Dr. A.G. Luiks,
Gids naar het eeuwige leven
(twee delen)
256 en 267 blz.; f 65,- (compl.)
ISBN 9051940548
Uitg. Van Wijnen, Franeker

G. Schaap en dr. R. Seldenrijk,
Tering naar de nering
Een christelijke handreiking rond financiële problemen
(serie: Praktisch en Pastoraal)
119 blz., f 18,50
ISBN 9050301487
Uitg. J.J. Groen en Zoon, Leiden

Dr. J.J.C. Dee (inleiding en toelichting),
Eenzaamheid en gemeenzaamheid
Proza en poëzie van K. Schilder uit zijn studentenjaren
154 blz., f 25,-
ISBN 9063841108
Uitg. Vijfbrief, Haarlem

Gien Karssen,
Mensen onder elkaar.
(chr. visie/relaties)
111 blz., f 16,50
ISBN 9024223644
Uitg. J.H. Kok, Kampen

Lenze L. Bouwers,
Rond één akkoord.
Teksten om te horen.
43 blz., f 11,50
ISBN 9029710128
Uitg. Kok Voorhoeve, Kampen

J. v.d. Graaf e.a.,
... maar Hij is opgestaan.
Geloven in de Levende.
66 blz., f 13,90
Uitg. Geref. Bond in de NH kerk
Te bestellen bij: adm. De Waarheidsvriend, Postbus 18, 3140 AA Maassluis

Drs. R.H. Matzken, e.a.,
Het occulte is dichtbij...
Invloeden op het spelende, lezende en kijkende kind.
152 blz., f 24,95
ISBN 9050301843
Uitg. J.J. Groen en Zoon, Leiden

School van gebed.

Praktisch plan voor een uur van gebed.

16 blz., f 2,50

Uitg. Evangelische Alliantie, Driebergen, Hoofdstraat 51a

Elisabethbode Pasen 1991

vanaf f 1,-

Uitg. St. Elisabethbode, Lochem

Te verwachten artikelen (o.a.):

- D. Holwerda,
Efeze 1 en Galaten 3
E. Schuurman,
Ethiek van het ondernemen (2)

Godsdienst

Vóór Nederlands hadden ze 'godsdienst'. Volgens sommigen kwam dat ongeveer op hetzelfde neer. Bij mij moesten ze alleen wat meer dóen en zelfs huiswerk maken. Nou deden ze dat voor 'godsdienst' ook wel, maar dan op hún manier: ze bedachten allerlei vragen waarvan ze hoopten dat de dominee er geen raad mee wist. En daarna konden ze het dan ook nog eens bij mij proberen; dat scheelde weer in de tijd. En af en toe trapte ik er nog in ook. „Meneer, als je niet getrouwd bent, mag je dan wel met elkaar naar bed?”

„Jullie weten wel wat ik zal zeggen.”

„Maar waarom dan niet, meneer?”

„Aha, jullie wisten dus al dat ik nee zou zeggen. Waarom vraag je het dan aan me? Laat de dominee het maar eens uitleggen.”

„Die heeft geen tijd, zegt hij. Die moet eerst zijn boekje uit hebben.”

„Hoe heet dat boekje dan?”

„Levensvragen, meneer.”

T.H.

Kerknieuws

Ds. J. Kranenburg

Het huidige adres van emeritus-predikant ds. J. Kranenburg luidt thans: Marinus Postlaan 95 8264 DN Kampen.
Tel.: 05202-17844.

Ned. Geref. Kerk van Breda

Het scribaat berust bij: J.J. Geleijns Barbaralaan 21, 4834 SJ Breda.
Tel.: 076-655879

Regio Dordrecht - Gorinchem

Aan de heer G. Nieuwburg te Langerak werd door de regio in zijn vergadering van 17 januari jl. preekconsent verleend voor de duur van één jaar. Zijn telefoonnummer luidt: 01843- 2068.

Regio Kampen

Aan de heer J. Kloosterman te Emmeloord werd verlenging van zijn preekconsent met één jaar verlengd.

Tehuisgemeente Groningen

Ds. J.H. Veeffkind, predikant te Krommenie, heeft voor het door de kerkeraad op hem uitgebrachte beroep bedankt.

Ontmoetingsdag Interserve/ BMZG: 9 maart 1991

Op zaterdag 9 maart a.s. zal in Zeist, in de Reformatorische Bijbelschool, Krakelingweg 10, een ontmoetingsdag van Interserve/BMZG worden gehouden. Hoofdspreker zal zijn de Nepalese predikant ds. Robert Karthak, die zal spreken over 'de kerk in Nepal, vervolgd en bevrijd'.

Daarnaast zullen ook zendingswerkers o.a. uit Bhoetan en Noord-Afrika – mevrouw Renske van Veen en mevrouw Liza van der Linde – vertellen over de situatie van de kerk en de christenen in deze gebieden.

Bovendien is er een speciaal programma voor kinderen vanaf 4 jaar. Aanvang 10.00 uur. Voor koffie, thee en soep zal worden gezorgd (s.v.p. zelf lunchpakket meenemen).

Voor nadere inlichtingen: Krakelingweg 10a, 3707 HV Zeist, tel. 03404-13741.

Speciale avonden met ds. Karthak uit Nepal: in Veenendaal op 27 februari en in Hilversum op 9 maart a.s.

Op woensdagavond 27 februari a.s. (20.00 uur) zal in de Oude kerk (op de markt) in Veenendaal een bijzondere avond met ds. Robert Karhak worden gehouden. Medewerking zal worden verleend door het koor 'Deo Juvante' onder leiding van Bert Moll uit Huizen (N.H.). Bovendien zal er een tafel met boeken en muziekcassettes en ruimschoots informatiemateriaal aanwezig zijn. Een dergelijke speciale avond zal ook op zaterdag 9 maart (20.00 uur) in de 'Grote Kerk' (aan de Brink) in Hilversum worden gehouden. Aan deze avond werkt niet alleen het koor 'Deo Juvante' maar ook het kinderkoor 'de Zendertjes' uit Huizen mee. Degenen, die in de omgeving van Veenendaal en Hilversum wonen, mogen deze bijeenkomst zeker niet missen.

„Ik heb de goede strijd gestreden,
ik heb mijn loop ten einde gebracht,
ik heb het geloof behouden.”

2 Timotheüs 4 : 7

In Jezus ontslapen onze lieve, zeer zorgzame zuster, schoonzuster
en tante

ANTHONIA ANNA KROES

15 juni 1910 – 4 februari 1991

Ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

Oostendorp: M. Kroes-Stormmesand
Nieuwendam: A. Pauwels-Kroes
Edam: C.H. Waal-Kroes
Purmerend: A. Kroes
W. Kroes-Boender
Nieuwendam: J.C. Kroes
H. Kroes-Bikker
M.J. Kroes-van Wees
Apeldoorn: H. Kroes
G. Kroes-Paarlberg
Noordwijk: A.C.S. Plaatzer-Kroes
J. Plaatzer
neven en nichten

Leiden, Stationsplein 168
Correspondentieadres:
Vinkenlaan 32,
2201 BS Noordwijk

De begrafenis heeft inmiddels plaatsgevonden.

ngj

STICHTING
NEDERLANDS
GEREFORMEERD
JEUGDWERK

— Verkenning

Ben je zestien jaar of ouder en komt het blad Verkenning nog niet bij jullie thuis? Dat zou jammer zijn, want je loopt dan elk jaar tien nummers van ons mooie blad mis, met daarbij twee specials. Allerlei aktuele onderwerpen worden bijbels belicht, speciaal voor mensen als jij. Probeer het eens. Ouders, geef uw kind iets goeds kado. Voor de prijs hoeft niemand het te laten: f 25,— voor een heel jaar. Bovendien krijg je een prachtige special over evangelisatie kado!

Schrijf of bel meteen naar
Joke Vos-Niewold, Stolwijkstraat 42-3,
1059 XX AMSTERDAM, 020-153770.

ngj

STICHTING
NEDERLANDS
GEREFORMEERD
JEUGDWERK

— Signaal voor China —

Voor de j.v. die het nog niet weet (of die er nog niets aan gedaan heeft!): de opbrengst van onze jaarlijkse spaaractie gaat dit keer naar de stichting Trans World Radio. Het gaat om evangelie-verkondiging aan Chinese studenten. Een zaak die nauwelijks aanbeveling nodig heeft, alleen maar veel geld...

Doen jullie al mee? Of zijn jullie er misschien al 'vanaf'? Tot hemelvaartsdag heb je de tijd om nog dóór te sparen. (Jullie komen toch ook naar onze Jeugddag in Wezep?)

Voor informatie over de aktie kun je kontakt opnemen met Frederik de Rooy, Beatrixlaan 12, 3941 EE DOORN, 03430-13286. Hij kan je bovendien helpen aan de meest originele suggesties voor een inzamelaktie.

